

ZRINKA PODHRAŠKI ČIZMEK
Zagreb

NAIDA-MIHAL BRANDL
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Izvorni znanstveni članak
UDK 347.712(262.3=411.16)"17"(091)

Židovi trgovci, parcenevoli i špediteri na Jadranu u 18. stoljeću iz *Hrvatskih pomorskih regesta*, I-II sv.

U članku se analiziraju prva dva sveska Regesti Marittimi Croati. Settecento. Navigazione nell'Adriatico. Fonti / Hrvatski pomorski regesti. Osamnaesto stoljeće. Plovidba na Jadranu. Vrela (RMC I-II) Nikole Čolaka u mapiranju židovske prisutnosti na Jadranu tijekom tog stoljeća. Primijenjena je novoosmišljena metodologija koja omogućuje brzo izdvajanje traženih pojmova iz tako velike i sustavne baze podataka od oko 12.000 dokumenata, kao što su sami RMC I-II te izgrađena dodatna specifična baza za potrebe židovske tematike. Dobivena je vrlo živa slika o 359 spomena pripadnika židovskih zajednica obiju obala Jadrana, koji predstavljaju važan korpus tadašnje dnevne i tjedne unutar-jadranske te višetjedne izvan-jadranske plovidbe i trgovine prema ostalim mediteranskim i sjevernim morima. Rad je tek početni doprinos vrlo širokoj tematici koja iziskuje nastavak izdavanja dokumentarnih vrela Hrvatskog diplomatskog pomorskog zbornika.

Ključne riječi: *Hrvatski pomorski regesti; Jadran; 18. stoljeće; Židovi; onomastika; trgovci; parcenevoli; špediteri; trgovina; Mediteran; Hrvatski diplomatski pomorski zbornik*

Uvod

Na temelju analize 12.000 dokumenata prvog i drugog sveska *Regesti Marittimi Croati. Settecento. Navigazione nell'Adriatico. Fonti / Hrvatski pomorski regesti. Osamnaesto stoljeće. Plovidba na Jadranu. Vrela* Nikole Čolaka (u daljnjem tekstu RMC ili Regesti), dvije povjesničarke – jedna iz područja judaističkih studija, a druga iz područja pomorskih studija osamnaestog stoljeća – stvorile su zajedničku bazu istraživanja za sadašnja i buduća proučavanja židovske prisutnosti na Jadranu tijekom osamnaestog

stoljeća.¹ Kao prilog proučavanju ove tematike iznosi se rad koji je predstavljen na međunarodnoj konferenciji *The Birth and Evolution of the Venetian Ghetto (1516-1797)*, održanoj u Veneciji 2016., s naslovom „Mercanti ebrei fra le due sponde dell'Adriatico nel XVIII secolo.”² Kako je ovaj rad tek početak daljnjih istraživanja hrvatskih pomorskih dokumenata – za čiji je nastavak potrebno daljnje objavljivanje *Hrvatskih pomorskih regesta* unutar ciklusa sveukupno 20 svezaka i oko 100.000 dokumenata *Hrvatskog diplomatskog pomorskog zbornika / Codex Diplomaticus Maritimus Croatiae* – potrebno je reći nešto o autoru i nastavljačima projekta te o prilikama hrvatske historiografije vezano uz sustavno objavljivanje dokumentarnih izvora osamnaestog stoljeća, koji se odnose na naše priobalje.

O začetniku projekta Nikoli Čolaku (Janjevo 1914. – Padova 1996.)

Projekt izdavanja *Regesta* započeo je svojim radom Nikola Čolak kada je 1956. u Zadru počeo istraživati pomorske dokumente koji identificiraju hrvatske pomorce (kapetane, parune i obične mornare) u raznim ulogama unutarjadranske i izvanjadranske trgovine. O početku njegovog rada u Zadru najbolje svjedoče riječi iz pera Josipa Vrandečića u Pogovoru trećeg sveska *Hrvatskih pomorskih regesta*:

„Njegov dolazak u Zadar 1954. godine gdje je dobio mjesto u Državnom arhivu imao je simbolično značenje za hrvatsku historiografiju na koje ga je upozorio Jaroslav Šidak prigodom Čolakova odlaska na Jadran. Šidakove programatske riječi da odlaskom u Zadar ima otkriti onoga prosječnog Dalmatinca kojeg sjeverna Hrvatska na poznaje posvjedočile su o geografskoj odijeljenosti hrvatske historiografije. Čolakov odlazak u

- 1 Nikola Čolak, *Regesti Marittimi Croati. Settecento. Navigazione nell'Adriatico. Fonti, I vol. / Hrvatski pomorski regesti. Osamnaesto stoljeće. Plovidba na Jadranu. Vrela*, svezak I. (Padova: Centro di studi storici croati, 1985.); Nikola Čolak, *Regesti Marittimi Croati. Settecento. Navigazione nell'Adriatico. Fonti, II vol. / Hrvatski pomorski regesti. Osamnaesto stoljeće. Plovidba na Jadranu*, svezak II. (Padova: Centro di studi storici croati, 1993.). Vidi također Josip Kolanović, „Nikola Čolak, Regesti marittimi Croati, Settecento, I. Parte. Navigazione nell'Adriatico / Hrvatski pomorski regesti, Centro di studi storici Croati Venezia, Fonti, Vol. I, Fonti documentarie, Vol. I / Središnjica za proučavanje hrvatske povijesti Venecija, Vrela, svez. I, Dokumentarna vrela, svez. I, XII + 647 str.“ *Arhivski vjesnik – Bulletin d'archives* 36 (1993), 255-306. i Josip Kolanović, „Nikola Čolak, Regesti marittimi croati. Hrvatski pomorski regesti II., Padova 1993. Centro di studi storici Croati Venezia. 866 str.“ *Arhivski vjesnik – Bulletin d'archives* 38 (1995), 245-248.
- 2 „...li giudei debbano abitar unidi...” *The Birth and Evolution of the Venetian Ghetto (1516-1797)*, u organizaciji The Medici Archive Project, Beit Venezia i Odbora „I 500 anni del Ghetto di Venezia“, Sala del Piovego, Palazzo Ducale, 5.-6. svibnja 2016., s radom „Mercanti Ebrei fra le due sponde dell'Adriatico nel XVIII secolo“ (Židovski trgovci između dviju obala Jadrana u 18. stoljeću). *Spiritus movens* konferencije bio je Piergabriele Mancuso, rođeni Venecijanac, iz *The Medici Archive Project* u Firenci. Tom prigodom pokazao je veliki interes za cjelokupni projekt *Hrvatskih pomorskih regesta* te je od 2016. postao član istraživačke skupine koja se bavi *Regestima*. Njegov primarni doprinos je vezan uz nove metodologije u digitalnoj humanistici, venecijanski dijalekt i povijest Židova na relaciji Toskana – Venecija – Dubrovnik.

Zadar nije bio samo poveznica između dviju hrvatskih sredina i mentaliteta nego i poziv za povezivanje nacionalne historiografije kojoj je nedostajala jadranska komponenta. Za tu je misiju bio spreman ne samo po svojim janjevačkim korijenima koji su u osnovi bili jadranski, dubrovački i dalmatinski, nego i po urođenoj strasti prema Jadranu, koju nije lako usporediti u hrvatskoj historiografiji. U Državnom arhivu u kojem je ostao do sredine 1960. godine sredio je brojne zbirke u skladu s pravilima arhivske struke, o čemu i danas svjedoči njegov rukopis u arhivskim katalozima.

Prelazak iz Arhiva u zadarski Institut JAZU-a, preko uvale Jazine, u kojem je radio do srpnja 1965. godine označio je ulazak u pionirsko područje hrvatske trgovačke pomorske povijesti, kojoj je Čolak bio začetnik, i do danas njen najjači predstavnik. Nastavio je prikupljati građu za pomorsku povijest Jadrana, koju je istovremeno počeo koristiti u znanstvenim radovima. Prvi plod takvog arhivskog rada na dokumentima bilo je *Pomorstvo grada Zadra* (Zadar, 1963.) koje je tek predstavljalo uvod u njegovu veliku studiju o trgovačkom pomorstvu zadarske komune u 18. stoljeću koju je prijavio kao doktorsku disertaciju. Prionuo je radu na doktoratu kod prof. Mije Mirkovića, profesora na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu, kako bi izbjegao sukobe, iako se radilo o gospodarskoj temi iz 18. stoljeća. U zadarskom je Institutu, u slikovitoj vili na moru u mediteranskom perivoju, našao, prema njegovim riječima, idealno mjesto za rad i ostvarivanje vlastitih ideala istraživanja jadranske povijesti. Radio je „od jutra do sutra“, od 5.00 ujutro do 2.00 sata u noći, prije podne u Institutu, poslijepodne i navečer kod kuće, na istraživanju i proučavanju povijesnih vrela, uz vjernu pomoć svoje supruge Terezije. Njihovo je odricanje bilo odraz nutarnje slobode iz koje je niknulo impresivno povijesno djelo. Na temelju analize spisa pisao je radove, koji su mu uvijek, poput povijesne svjedodžbe iznova potvrđivali da su Hrvati u povijesti bili kulturni i državotvorni narod, te da po tome zaslužuju da ponovno sjednu za stol europske zajednice naroda ali kao samostalna i slobodna nacija.“³

Kada je potom Čolak 1966. zbog svojih političkih uvjerenja bio prisiljen emigrirati u inozemstvo, dobiva politički azil u Italiji i nastavlja svoja istraživanja po svim relevantnim talijanskim arhivima, od sjevera do juga, to jest od Trsta do Barija te u vatikanskim arhivima što se tiče hrvatskih zajednica u dubrovačkom zaleđu. Dapače po osamostaljenju Hrvatske, čim mu je bio moguć povratak u domovinu, boravit će više puta po nekoliko mjeseci u Dubrovniku kako bi radio u arhivu (još tijekom rata, dok se radilo u vrlo neugodnim uvjetima – kako je na to podsjetio i sâm Stjepan Ćosić prilikom predstavljanja trećeg sveska RMC-a, prvo na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu potom na Hrvatskom katoličkom sveučilištu u Zagrebu) 2017. godine.⁴ Njegov

3 Josip Vrandečić, „Pogovor“, u Nikola Čolak, *Regesti Marittimi Croati. Settecento. Navigazione nell'Adriatico. Fonti. III vol. / Hrvatski pomorski regesti. Osamnaesto stoljeće. Plovidba na Jadranu. Vrela. Svezak III.*, ur. Zrinka Podhraški Čizmek (Split: Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, 2017.), 675-676.

4 Stjepan Ćosić je vrlo zorno dočarao Čolakovo golemo iskustvo u brzom čitanju i prepoznavanju raznovrsnih dokumenata od srednjega vijeka na dalje (dok je proučavao ne samo pomorsku povijest nego i naseobine Dubrovčana u zaleđu, među njima i rodnog Janjeva) i to u ratnim uvjetima 1990-tih godina kada je arhiv radio u vrlo teškim okolnostima zbog napada Jugoslavenske narodne armije (JNA) na grad.

je cilj – kao što piše u Predgovoru I. sveska – pisati o povijesti naroda, a ne država: RMC iznose dakle dokumente o Hrvatima „iz kojih jasno izbija tisućljetna funkcija Hrvatske na Jadranu“.⁵

U Padovi osniva *Centro di studi storici croati* (Središnjicu za proučavanje hrvatske povijesti) preko kojeg nastavlja istraživati dobivajući financijsku pomoć ne samo od hrvatske dijaspeore nego i od talijanskog CNR-a (*Consiglio Nazionale delle Ricerche*) odnosno Talijanskog nacionalnog vijeća za znanstvena istraživanja.

Također, u Padovi izdaje dvije pozamašne knjige sa sažetim dokumentima, to jest registima, koji prate hrvatsku prisutnost na Jadranu i izvan Jadrana tijekom 18. stoljeća. Godine 1985. izdaje prvi svezak sa 4890 dokumenata te 1993. drugi svezak sa 6891 dokumentom, uz financijsku pomoć Republike Hrvatske.

Njegova unuka, Zrinka Podhraški Čizmek, 2010. godine, nakon što je nekoliko godina ranije aktivno sudjelovala u darovanju Hrvatskom državnom arhivu u Zagrebu cjelokupnog arhiva i biblioteke pok. djeda Nikole Čolaka i rezultata njegovog četrdesetogodišnjeg rada (s preko 140.000 snimljenih dokumenata o hrvatskoj povijesti u raznim hrvatskim, ali i talijanskim arhivima, od pomorskih na Jadranu do vatikanskih u Rimu) u suradnji s Hrvatskim državnim arhivom nanovo oživljava „Projekt izdavanja Hrvatskih pomorskih regista“ čiji je krajnji cilj popis cjelokupnog *Hrvatskog diplomatskog pomorskog zbornika / Codex Diplomaticus Maritimus Croatiae*. Tijekom doktorskog studija 2017. izdaje, u nakladi Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu, 3. svezak serije Nikole Čolaka, *Regesti Marittimi Croati. Settecento. Navigazione nell'Adriatico. Fonti. III vol. / Hrvatski pomorski registi. Osamnaesto stoljeće. Plovidba na Jadranu. Vrela. Svezak III.*, s daljnjih 3927 dokumenata na talijanskom jeziku, nezaobilaznom u proučavanju povijesti Jadrana, dokumenata koji prate hrvatske mornare, parune, kapetane i njihove brodove tijekom rečenog stoljeća. S trećim sveskom se došlo na otprilike 16.000 tiskanih dokumenata od sveukupno predviđenih.⁶

Interesantno je napomenuti da je prva prezentacija trećeg sveska RMC-a održana, ne u Hrvatskoj, nego u Italiji, na poziv Marie Lucie De Nicolò, povjesničarke svakodnevnice Mediterana u modernom razdoblju („Storia del Mediterraneo in età moderna“) Bolonjskog sveučilišta u Ravenni, koja je desetljećima pratila Čolakov rad i njegova izdanja.⁷

5 Čolak, *Regesti Marittimi Croati. Settecento*, sv. I., X.

6 Vidi Lovorka Čoralić, „Nikola Čolak, Regesti Marittimi Croati / Hrvatski pomorski registi, sv. III., a cura / uredila Zrinka Podhraški Čizmek, Split: Odsjek za povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu, 2017, 688 stranica“, *Povijesni prilozi*, 56 (2019), 333-335; Slaven Bertosa, „Nikola Čolak, Regesti marittimi croati / Hrvatski pomorski registi, sv. III, a cura di / uredila Zrinka Podhraški Čizmek, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, Split, 2017., 687 str.“ *Problemi sjevernog Jadrana*, 17 (2018), 79-81.

7 Tom prilikom je Zrinka Podhraški Čizmek predstavila treći svezak *Regesta* unutar ciklusa „Economie dei litorali e gestione delle risorse. Presentazioni libri e ricerche“, u pomorskim muzejima u Pesaru i Cupri Marittimi. Vidi: <https://www.bib.irb.hr/962507> (pregledano 20. prosinca 2019.).

Daljnji rad na objavljivanju skupljenog materijala (slikanog, mikrofilmiranog ili kopiranog) u nekoliko proteklih godina doveo je do pripreme za tisak četvrtog sveska *Hrvatskih pomorskih regesta*, u suautorstvu Nikole Čolaka, Zrinke Podhraški Čizmek i Naide-Mihal Brandl – svezak koji sadrži oko 4000 novih dokumenata iz *Archivio di Stato di Venezia*. Time se količina objavljene građe za pomorsku povijest Hrvatske u 18. stoljeću približava obujmu od 20.000 dokumenata.

Na taj se način Čolakov projekt izdavanja *Hrvatskog diplomatskog pomorskog zbornika / Codex Diplomaticus Maritimus Croatiae / Codice Diplomatico Marittimo Croato* uspješno nastavlja.

Metodologija u analizi prva dva sveska RMC-a

Godine 2014. krenulo je zajedničko pretraživanje autorica ovog rada, prvih oko 12.000 dokumenata RMC-a s ciljem mapiranja židovskih pojedinaca, poduzeća i zajednica. Prvo što je urađeno bilo je stvaranje baze podataka u Excel formatu sa što iscrpnijim i detaljnim podacima za svaki pojedini dokument koji svjedoči o židovskoj prisutnosti u tim vrelima. Tablica se sastoji od sljedećih podataka: redni broj dokumenta u tablici, svezak RMC-a, broj dokumenta u RMC-u, datum dokumenta, luka/područje događaja (*in*), luka/područje podrijetla (*ex*), buduća luka/područje (*versus*), vrsta broda, ime i prezime kapetana/paruna broda, za svako židovsko ime – oznaka *parcenevole*/suvlasnik broda i/ili robe / vlasnik trgovine, prezime, ime, ime oca, oznaka je li trgovac (*per*), agent/špediter (*racomandato a*), državna pripadnost (*suddito*), vrsta robe (podijeljena po glavnim skupinama: žitarice, tkanine i vuna, kože i *vallonea*,⁸ vosak, duhan, drva, metali i njihovi proizvodi, začini i razno), žrtve gusara i/ili pirata, komentar.⁹

Rezultat je tablica koja se sastoji od 359 spomena, iz RMC I-II, koji svjedoče o aktivnoj židovskoj ulozi tijekom *Settecenta* na Jadranu, Mediteranu i dalje prema sjevernim morima. Tablica u biti predstavlja bazu podataka u *Excelu* te omogućava da se raznim sortiranjem dobiju različiti željeni podaci: od prezimena i imena, poduzeća, vrste robe do ruta preko luka/područja, iz kojih se dolazilo i kamo se dalje plovilo.

Krenulo se u pretraživanje dokumenata RMC I-II snimljenih u PDF formatu nakon što su dokumenti prethodno OCR-irani (riječ je o čitanju slika kao riječi)¹⁰ i otvaranje

8 *Vallonea*: biljka čiji su plodovi služili za štavljenje, to jest obradu kože. Vidi Enciclopedia Treccani s.v. *vallonea* <http://www.treccani.it/vocabolario/vallonea/> (pregledano 16. svibnja 2019.); usp. Štavila: „tvori što služe za štavljenje sirove kože“ u Hrvatskoj enciklopediji s.v. štavila <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?ID=59900> (pregledano 16. svibnja 2019.).

9 O zanimanjima koja su bila dozvoljena Židovima koji su živjeli u Veneciji i iznimkama od pravila vidi: Donatella Calabi, *Venice and its Jews: 500 Years Since the Founding of the Ghetto* (Milano: Officina Libraria, 2017.), 53-67.

10 OCR označava „Optical Character Recognition“. O tom sustavi vidi Stephen V. Rice, George Nagy, Thomas A. Nartker, *Optical Character Recognition. An Illustrated Guide to the Frontier* (New York: 1999.).

funkcije „Open Full Acrobat Search“ u računalnom programu *Adobe Acrobat Professional Reader*-u. To je omogućilo da se putem pretrage ključnih riječi (imena i prezimena) stvori novi CSV (*comma-separated values*) dokument u kojem su bili označeni traženi podaci: gdje se točno tražena imena nalaze, broj stranice u RMC I-II, broj dokumenta i ispisan dio samog dokumenta. Ujedinivši tako dobivene razne tablice i pretvorivši ih u jednu jedinstvenu, u *Excel* formatu, moglo se početi impostirati shemu za *data base* koji će se u budućnosti moći dodatno popunjavati rezultatima iz novih izvora.¹¹

Ovom prilikom se iznosi primjer tablice iz stvorene baze podataka o Židovima unutar *Hrvatskih pomorskih regesta*.

N.	Vul. RMC	N. RMC	Cognome	Nome/DITTA/ nome comune	Parosene della proprietà rile	Mercant e	Agent e	Porto ex	Porto in	Porto verso / Luogo azione	Capitano parosene	Merce										Commento
												Frume nto Granaj le	Paros Lana Cassa	Casa Vento Cassa	Casa Cassa	Talco Cassa	Ungna Cassa	Ferre Cassa	Spiro Cassa	Vario		
283	RMC II	5733	Morpurgo	Morpurgo		x		Salonikion	Ancona		Kristić		x	x		x						
284	RMC II	5770	Morpurgo	Morpurgo		x		Salonikion	Ancona		Tomasović		x	x	x							
285	RMC II	5783	Morpurgo	Morpurgo		x		Izmir	Ancona		Juvenić		x	x								
286	RMC II	5810	Morpurgo	Morpurgo		x		Durrës	Ancona		Radimiri					x						
287	RMC II	5841	Morpurgo	Morpurgo		x		Salonikion	Ancona		Belatin		x	x	x	x						
288	RMC II	5968	Morpurgo	Morpurgo		x		Bar	Ancona		Richard							x				salacche?
289	RMC II	6296	Morpurgo	Morpurgo		x		Izmir e Mitilini	Ancona		Zamaglia											
290	RMC II	6462	Morpurgo	Morpurgo		x		Salonikion	Ancona		Penza		x			x						
291	RMC II	6513	Morpurgo	Morpurgo		x	#	Salonikion	Ancona	Dubrovnik - Izmir	Penza					x						# Della Casa
292	RMC II	6538	Morpurgo	Morpurgo		x		Durrës	Ancona		Aga			x		x						
293	RMC II	6620	Morpurgo	Morpurgo		x		Durrës	Ancona	Ulcinj	Aga					x						
294	RMC II	6699	Morpurgo	Morpurgo		x		Marseille	Ancona	Trieste	Nansen											x
295	RMC I	4783	Morpurgo	Morpurgo		x		Trieste	Ancona	Goro	Caneppa	x										vuoto
296	RMC I	4786	Morpurgo	Morpurgo		x		Trieste	Ancona	Istria	Caneppa	x										vuoto
297	RMC II	3882	Morpurgo	Morpurgo		x		Londra-Exon	Ancona	Trieste	Horsley											x
298	RMC II	5264	Morpurgo	Morpurgo		x		Salonikion	Ancona		Ljubibratić		x			x						
299	RMC II	5551	Morpurgo	Morpurgo		x		Kanla (Creta)	Ancona		Kristić											x
300	RMC I	3839	Morpurgo	Ebreo		x		Venezia	Ancona	Genova	Taraboča	x										
301	RMC II	2134	Pacifico	Jacob Vita		x		Barcelona	Ancona		Nikolić	x	x	x		x						
302	RMC II	5736	Pardo	Isac		x		Dubrovnik	Ancona		Romano			x	x							x coralli
303	RMC II	5786	Pardo	Isac		x		Dubrovnik	Ancona		Romano			x	x							x coralli
304	RMC II	5659	Pardo	Salamon		x		Dubrovnik	Ancona		Romano				x							
305	RMC II	5662	Raffael	Mosè		x		Dubrovnik	Ancona		Ricci				x							
306	RMC II	6044	Sonnini	Israel Raffael		x		Dubrovnik	Ancona		Romano				x							
307	RMC II	5694	Sonnino	Israel		x		Dubrovnik	Ancona		Šodrija				x							
308	RMC II	5918	Sonnino	Israel		x		Marseille	Ancona		Blanc											x
309	RMC II	6062	Sonnino	Israel		x		Dubrovnik	Ancona		Božović				x							
310	RMC II	5981	Sonnino			x		Livorno e Messina	Ancona		Battaglia		x	x								cuoi di Tunisi
311	RMC II	6609	Sonnino	Israel		x		Split	Ancona		Castelli			x	x							ornamento
312	RMC II	6526	Sonnino	Israel Raffael		x		Split	Ancona		Castelli			x								x
313	RMC I	3839	Treves	Emanuele	xx	#	x	Venezia	Ancona	Genova	Taraboča	x	x									# Morpurgo+
314	RMC II	1504	Vitale	Filippo				Trieste	Ancona		x											x tasse Luff. Sanità
315	RMC II	1521	Vitale	Filippo				Trieste	Ancona		x											x tasse Luff. Sanità
316	RMC II	4493	Vitale	Filippo				Trieste	Ancona		ox											x tasse Luff. Sanità

Tablica 1. Primjer baze podataka već filtrirane u Excel tablici.

- 11 Ovaj je sustav za pretraživanje *Hrvatskih pomorskih regesta* odabrala 2011.-2013. Zrinka Podhraški Čizmek tijekom suradnje s Hrvatskim državnim arhivom (HDA) i po uputama tadašnjeg voditelja informatičkog sustava Božidara Jančića. S obzirom da je za bilo koju drugu vrstu *data base-a* (od *Microsoft Accessa* pa na dalje) potrebno jako puno vremena za unošenje svih relevantnih podataka u već postojeći sustav, smatrala je da taj računalni program donosi najbolji omjer između unošenog vremena i rezultata pretrage; isti je program koristila u svojim pretragama i radovima, također i za svoju doktorsku disertaciju gdje je prvi puta ta metodologija i prikazana. Vidi: Zrinka Podhraški Čizmek, *Hodočasnici i hodočasnici u Loreto i Asiz u Hrvatskim pomorskim registima 18. stoljeća. Antropološka hermeneutika vjerskih putovanja*, obranjena doktorska disertacija (Split: 2018.), 21-24.

Nova i stara židovska prezimena

Kako se radnja dobrog dijela dokumenata, koji se tiču Židova, odvija u ankonitanskoj luci i nalazi u zabilježbama lokalnih pisara te pismima venecijanskih konzula u središnjicu *Serenissime*, važno je ovdje dati širi kontekst uloge Ancone kao jedne od središnjih luka Jadrana.

Židovi nastanjuju Anconu još od srednjega vijeka, no od 15. stoljeća, kada Papinska država postaje vrhovna vlast u gradu, ona daje različite privilegije Židovima, kako bi razvila Anconu kao gospodarsko središte i privukla još židovskih useljenika. Židovi od tada mogu u gradu otvarati i banke, a od 1492. Ancona doživljava demografski priljev izbjeglica sa Sicilije, iz Napuljskog kraljevstva te Portugala, kako Židova, tako i *conversosa* (Židova koji su bili prisilno pokršteni i vraćaju se na judaizam). Ancona 1532. godine dobiva status *slobodne luke*. Paralelno sa Židovima, u Anconu se useljavaju i druge skupine trgovaca uglavnom s *Levanta*, poglavito Grci, među kojima prednjače izbjeglice s bivših bizantskih i venecijanskih teritorija, okupiranih od Osmanlija. Tijekom 18. stoljeća u Anconu dolaze i Aškenazi, od kojih su najpoznatije obitelji Tedesco i Morpurgo.¹² Važno je napomenuti da se Židovi s Iberskog poluotoka od srednjeg vijeka nazivaju Sefardi, a oni iz srednje Europe Aškenazi.

Postoje dvije glavne unutarjadranske trgovačke rute, koje pripadaju većim rutama sa Zapada prema Osmanskom Carstvu: jedna je Ancona–Dubrovnik, a druga Venecija–Split. Te su rute potvrđene i u izvorima RMC I-II u kojima su dokumentirane razne židovske uloge. Zanimljivo je da dolazak Židova u Anconu i Veneciju s jedne strane te u Dubrovnik i Split s druge korespondira s jačanjem kopnenih trgovačkih putova prema unutrašnjosti ta dva dalmatinska grada. Židovi tijekom prve polovine 16. stoljeća dobivaju niz privilegija, kako od Papinske države, tako i od Venecijanske Republike.¹³ Od 16. do 18. stoljeća i u Anconi i Veneciji stanuju Židovi koji su pripadnici različitih židovskih *nationes* – Talijani, *Tedeschi*, *Levantini* i *Ponentini*.

U ovoj je dakle analizi, koja se ponajviše tiče ankonitanskih Židova, pronađeno 359 spomena pojedinaca, tvrtki ili čak općih imenica „Ebbreo“ (Židov), koje je bilo moguće sortirati u 29 različitih glavnih (obiteljskih) prezimena, kao što je moguće vidjeti u sintetskoj tablici u nastavku:

12 Marina Caffiero, *Storia degli ebrei nell'Italia moderna* (Roma: Carocci editore, 2014.), 32-36.

13 Caffiero, *Storia degli ebrei nell'Italia moderna*, 33, 57. Više o razdoblju uspostave ovih ruta u širem kontekstu Mediterana ranog novog vijeka i židovskoj ulozi u tome vidi: Jonathan Israel, *European Jewry in the Age of Mercantilism 1550-1750* (Littman Library of Jewish Civilization: 1997.).

Br.	Prezime / ime poduzeća	Parcenevole i/ili vlasnik robe	Trgovac	Agent / špediter	Sveukupno uloge	Višestruke uloge	Sveukupni spomeni Židova
1	Coen		91	6	97	3	94
2	Morpurgo		48	8	56	5	51
3	Vitali		37		37		37
4	Baraffael		38		38		38
5	Consolo		14	12	26	1	25
6	Jacur	23			23		23
7	Baroni	1	17		18		18
8	Cagli		9		9		9
9	Mandolfo/i		8		8		8
10	Bemporad		7		7		7
11	Ebreo		5	3	8	1	7
12	Sonnino		7		7		7
13	Vivante	5			5		5
14	Danon		4		4		4
15	Campos		3		3		3
16	Levi	2	1		3		3
17	Pardo		3		3		3
18	Viterbo		3		3		3
19	Costantini		1	1	2		2
20	Fermi		2		2		2
21	Lucerna		2		2		2
22	Banchieri		1		1		1
23	Coen Tanugi		1		1		1
24	Ditallevo		1		1		1
25	Pacifico	1			1		1
26	Raffael		1		1		1
27	Treves	1			1		1
28	Volterra		1		1		1
29	Zenon		1		1		1
29	Sveukupno	33	306	30	369	10	359

Tablica 2. Analiza uloga Židova u RMC I-II

Iz zadnjeg stupca u tablici je vidljivo da se čak 94 puta pojavljuju predstavnici obitelji Coen. Coen je jedno od najstarijih i najčešćih židovskih prezimena i dolazi od hebrejske riječi koja označava svećenike u jeruzalemskom Hramu, Aronove potomke: *ko(h)en*, *ko(h)anim*. Prezime se i danas jako često pojavljuje u židovskom svijetu i, u principu, označava potomke svećeničkih obitelji. S druge strane, ne nosi svaki potomak svećeničkih obitelji prezime po kojem može biti prepoznatljiv.¹⁴ Vesna Miović u

14 O različitim varijantama prezimena Coen više u online bazi podataka *Bet Hatfucota* (Muzeja židovskog naroda), dalje Beit Hatfutsot: <https://dbs.bh.org.il/familyname/coen> (pregledano 20. svibnja 2019.). Pojavljuje se u raznim varijantama, ovisno o jeziku u kojem ga nalazimo, od Coen u Italiji, Cahn, Cahen, Cahon, Caen i Cain u Francuskoj, Cohn, Conn, Kahn, Kohn(e) i Kohner u Njemačkoj, Austriji i ostalim zemljama njemačkog govornog područja. U Engleskoj nailazimo na varijante Cowen i Cowan, dok u istočnoj Europi ima dosta različitih varijanti prezimena: Cahan, Cahona, Kahana, Kahano, Kahane, Kon, Koihen, Kagan, Kogan, Kaplan, Kohnowsky, Koganovitch, Kahanow,

svojoj monografiji *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)* donosi sistematizaciju ovog i drugih židovskih prezimena koja su se pojavljivala u Dubrovniku iz jedne druge, dubrovačke perspektive. U određenim slučajevima nailazimo na preklapanje podataka iz njezine monografije i *Regesta* te je moguće pojedince prepoznati usprkos različitim načinima pisanja koji se primjenjuju u raznim kancelarijama Jadrana.¹⁵

Najčešće spominjani Coen u *Regestima* je Moisè Coen: njega nalazimo u 64 dokumenta. Samo u 10 od njih ga se određuje kao sina od Raffaelea, tako da ne možemo biti sigurni je li riječ o istom čovjeku ili više njih. Vidimo kako Moisè u Anconi dočekuje čak 47 puta robu iz Dubrovnika (riječ je o vosku, kožama i *vallonei*, gotovim proizvodima od tkanine, svili, lanu i vuni, jednom čak kavijaru) kao što je vidljivo iz narednog dokumenta gdje Tommaso Romano prevozi robu ne samo za njega nego i za ostale Židove ankonitanske zajednice koji su se bavili trgovinom:¹⁶

„1751.12.VI, Ancona – Feluca di Dubrovnik del padrone Tommaso Romano, proveniente dal detto luogo con 4 colli di cera per Girolamo Baroni; 32 colli di cera, 33 b.le di cordovani, e 1 cassa di coralli greggi, cuoi l b. per Isach Pardo; 92 colli di cera, 45 b.le di cuoi per Moisè Coen; 8 colli di cera e 20 b.le di cuoi per Abram Baaraffael; 12 colli di cera per Samuel Cagli.“¹⁷

Moisèa nalazimo kako dočekuje svoju robu 4 puta iz Aleksandrije i Soluna (*Salonichio*), jednom iz Aleksandrije, Izmira (*Smirne*) i Soluna, jednom iz Izmira, jednom samo iz Soluna (sa tkaninom, *valloneom*, duhanom, rižom i kavom), 3 puta iz Trsta (s voskom) i jednom iz Njemačke preko Trsta (također s voskom), jednom iz Livorna (sa začинима i šećerom i drugom robom) i jednom iz Amsterdama:

Kahansky, Konstamm. Na Mediteranu, pak, na našem području istraživanja, osim talijanskih i francuskih varijanti, postoje i varijante Kahin, Al-Kuhen, El-Kohen, Kouihen, Choen, Xohen i Cof(f)en. Za prezime Coen u Italiji vidi Samuele Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia. Con un'appendice su le famiglie nobili ebrei in Italia* (Firenca: 1925.). O prezimenu Cohen općenito više u: Nelly Weiss, *The Origin of Jewish Family Names: Morphology and History* (Bern-Berlin-Bruxelles-Frankfurt-New York-Beč: Lang, 2002.) i Igor Kusin, *Antroponimija zagrebačkih Židova od početka XIX. st. do Drugog svjetskog rata*, neobjavljena doktorska disertacija (Zagreb: 2019.), 79-80, 202-205 i 219.

- 15 Vesna Miović, *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)* (Zagreb–Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017.). Ovdje nalazimo i zanimljiv slučaj obitelji Coen, 88-96. Više o dubrovačkim Židovima vidi Vesna Miović, *The Jewish Ghetto in the Dubrovnik Republic (1546-1808)* (Zagreb–Dubrovnik: Institute for Historical Sciences of the Croatian Academy of Sciences and Arts in Dubrovnik, 2005.) i Vesna Miović, *Židovke u Dubrovačkoj Republici* (Zagreb–Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2013.).

- 16 Više o Židovima u Anconi u osamnaestom stoljeću vidi: Kenneth Stow, „Equality under law, the confessional state, and emancipation: the example of the Papal State“, *Jewish History* 25 (2011), 319–337; Luca Andreoni, „Vescovi ed ebrei ad Ancona: una relazione complessa (XVIII secolo)“, u *Giustizia ecclesiastica e società nelle Marche in età moderna*, ur. Vincenzo Lavenia i Diego Pedrini (Ancona, 2018.), 195-210; Luca Andreoni, „Le 'opulentissime facoltà' degli ebrei di Ancona. Appunti per un'indagine su commercio, tassazione e litigi tra XVII e XVIII secolo“ u *Ebrei nelle Marche, Fonti e ricerche, Secoli XV-XIX*, ur. Luca Andreoni (Ancona: 2012.), 95-110.

- 17 RMC II, 5786, Archivio di Stato di Venezia (ASV), Cinque Savi alla Mercanzia (CSM), busta 617, Lettere dei Consoli, Ancona, 1748-1753, (Archivio Čolak – dalje AC – Fonti microfilm., n. 3).

„1752.26.I, Ancona – Nave olandese „La Posta d'Ancona“, cap. Caster Mulder proveniente da Amsterdam con carico di 1 collo di merci, 228 pezzi di legno per Giamagli; 4 balle di pepe e colli di merci per Domenico Maria Paoli; 2 balle di rubbia (rubta!) per Moisè Coen; 17 colli di merci, 12 pacchi di vacchette e 200 pani di piombo per Josef Consolo; 6 balle di merci per Samuel Cagli; il rimanente del carico destinato a Trieste.“¹⁸

Interesantan nam je jedan dokument gdje ga vidimo u ulozi *raccomandataria* (*raccomandato per*) to jest špeditera za dubrovački keč koji donosi robu iz Livorna:

„1746.16.VI, Ancona – Checcia di Dubrovnik „Postiglione d'Egitto“, capit. Krsto Taljerani (in orig.: Tagliarani!), proveniente da Livorno con 46 balle di zucchero, e 20 cassoni, 60 balle di salmoni per Simeone Bertucci (in orig.: Bartocci!) e Righi, 18 balle di bande stagnate per Giovanni Zannoni, 20 (barili) di vino; dono di Lubrano (?), 18 sacchi di caccia per Raffaello Fassoni (!), 1 collo di cannella, 2 colli di salsapargia salata (?) incenso, raccomandata a Moisè di Raffaello Coen.“¹⁹

Iz nekoliko navedenih dokumenata odmah je uočljivo kako se često židovski trgovci grupiraju zajedno u jednom istom brodu, to jest pošiljci. No ono što je još interesantnije, a tih slučajeva je vrlo malo, je kada nađemo trgovca koji djeluje ujedno kao i agent, to jest špediter: riječ je o osobi koja se brine za robu što dolazi iz dalekih luka (češće izvanjadranskih, no ima i unutarjadranskih), organizira svu papirologiju, plaćanje taksi, logistiku, preuzimanje robe ili prosljeđivanje iste dalje raznim trgovcima ili *negoziantima* (imateljima dućana, bazara ili skladišta). Vidimo tako da u sljedećem dokumentu Moisè di Raffaello Coen je ujedno trgovac i špediter kome je sva roba na brodu „raccomandata“:

„1763.1.VI, Ancona – Nave di Dubrovnik „Madonna del SS.mo Rosario“, capit. Ilija Kazilari, proveniente da Alessandria e Salonikion con 6.452 pezzi di cuoi, 307 b.le di cotone sodi, 69 b.le di tabacco comune, 10 b.le di tabacco carradà (!), 277 b.le di tabacco gingè (!) per Moisè di Raffael Coen. Raccomandata al medesimo.“²⁰

Njegovi kontakti govore o čovjeku koji je radio ne samo s jadranskim i mediteranskim lukama nego i onim daljima: na što upućuje Livorno kamo je stizala prekooceanska roba i naravno sam Amsterdam jedna od glavnih čvorišta na sjevernom djelu Europe.

Abram Coen, kojega nalazimo u dokumentima 24 puta, je trgovac koji iz Ancone posluje – kao i Moisè – ponajviše s Dubrovnikom od kuda dovozi u 22 navrata raznu robu, najčešće vosak, potom razne vrste koža i *valloneu*, vun, koralje, a jednom čak i kavu. U sljedećem dokumentu vidimo kako za njega stižu i dvije kutije *biancherie*, to jest rublja ili posteljine:

18 RMC II, 5820, ASV, CSM, busta 617, Lettere dei Consoli, Ancona, 1748-1753, (AC, Fonti microfilm., n. 3).

19 RMC II, 5302, ASV, CSM, busta 616, Lettere dei Consoli, Ancona, 1738-1747, (AC, Fonti microfilm., n. 3).

20 RMC II, 6655, ASV, CSM, busta 619, Lettere dei Consoli, Ancona, 1761-1765 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

„1746.13.IX, Ancona – Feluca di Dubrovnik del padrone Luka Šodrnja (in orig.: Sodrigna!), proveniente dal detto luogo con 340 balle di cuoia e 2 casse di biancherie per Abram Coen.“²¹

Oznaka *per* označava da je on trgovac koji prima naručenu robu u Anconi. Unatoč tome što radi s raznim parunima iz Dubrovnika (kao što su Blaž Krilanović, Jeronim Pušić, Matej Franjo Bratić i dr.) izgleda da su mu najdraži Tommaso Romano i Luka Šodrnja s kojima najčešće posluje. Ako je svu ranije navedenu robu kupovao od karavana što su stizale iz zaleđa Dubrovnika, kavu je vjerojatno nabavio od prekupca, ili s drugog broda koji je doplovio u grad:

„1750.5.VII, Ancona – Feluca di Dubrovnik del padrone Luka Šodrnja, proveniente dal detto luogo con 12 b. le di lana, 30 b. le di tabacco e 1 cassa di coralli per Abram Baaraffaeli; 150 colli di cera, 4 b.le di caffè e 136 b.le di cuoi per Abram Coen; 13 balle di merci varie per diversi.“²²

Abrama Coena nalazimo kako jednom prima duhan koji dolazi iz Drača (Dürres, Durazzo), a jednom vosak iz Splita. Drugih podataka o njemu u ovom segmentu dokumenata nemamo.

Felice di Abram Coen se spominje u tri dokumenta gdje vidimo kako prima kotorsku pulaku kao *raccomandataro*, ali isto tako jednom uvozi vun u drugi puta goleme količine valoneje iz Izmir:

„1786.14.VI, Ancona – Trabaccolo „S. Spiridion“ comandato dal paron Petar Kamenarović, parcen. Demetrije Kamenarović, patente del 25.V.1785, tenuta di 80 B.C., proveniente da Izmir con 1.660 cantara di vallonea per Felice di Abram Coen (...)“²³

David Coen se spominje kao trgovac samo jednom pri uvozu voska,²⁴ isto vrijedi i za Raffaelea koji također jednom uvozi vosak u Anconu.²⁵

Druga po učestalosti je stara i dobro poznata židovska obitelj Morpurga. Prezime Morpurgo, kao što mu i samo ime kaže, potječe iz Marburga, odnosno Maribora. Nakon progona Židova iz Štajerske, krajem 15. stoljeća, noseći prezimena u raznim varijantama grada iz kojeg su prognani, naseljavaju se u različitim gradovima uz jadransku obalu ili neposrednu blizinu, kao što su Gorica, Gradiška, Trst, Venecija, Ancona, Split, ali i na područjima prema Češkoj, Moravskoj i Poljskoj. Više izvora svjedoči o

21 RMC II, 5386, ASV, CSM, busta 616, Lettere dei Consoli, Ancona, 1738-1747 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

22 RMC II, 5731, ASV, CSM, busta 617, Lettere dei Consoli, Ancona, 1748-1753, (AC, Fonti microfilm., n. 3).

23 RMC II, 4175, ASV, CSM, b. 842, Lib. I.

24 RMC II, 6691, ASV, CSM, busta 619, Lettere dei Consoli, Ancona, 1761-1765 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

25 RMC II, 6053, ASV, CSM, busta 618, Lettere dei Consoli, Ancona, 1754-1760 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

grani obitelji koja se iz Toskane iselila u Tunis.²⁶ Francesca Bregoli navodi nekoliko obitelji koje su krajem 17. i početkom 18. stoljeća akumulirale veliki kapital te su iz njih proizašli poduzetnici koji su djelovali u središtu uspješnih lokalnih, *nacionalnih*²⁷ i, u nekoliko primjera, međunarodnih komercijalnih mreža. Ona potom navodi obitelji Coen iz Ferrare, Formiggini iz Modene, Grego iz Verone, Vivante i Treves iz Venecije, Finzi iz Mantove, Morpurgo i Costantini iz Ancone te Franco i Recanati iz Livorna.²⁸

U *Regestima* najjače su grane obitelji Morpurgo one u Anconi, Solunu, Splitu, Amsterdamu i Tunisu. U našim dokumentima navode se u dvije varijante pisanja – Marpurgo (12 spomena) i Morpurgo (39 spomena). Imali su svoje poslovne te ujedno obiteljske ramifikacije i u Anconi – njih nalazimo čak 51 put, ne samo kao privatnike, nego i kao pripadnike poduzeća. Bave se uvozom raznih dobara među kojima prednjači duhan (imamo čak 19 uvoza iz Drača i Soluna), potom *valloneom*, također iz Soluna. Nalazimo ih i u trgovini sa žitaricama, inače rijetkom granom trgovine kod Židova tog razdoblja.²⁹ U skoro svim spomenutim dokumentima (u 48 slučajeva) pojavljuju se kao trgovci (s oznakom *per*). Uvoze u Anconu raznovrsnu robu, kao iz primjera što slijedi:

- 26 Marjetka Bedrač i Andrea Morpurgo, *The Morpurgos, the descendants of the Maribor Jews* (Maribor: Center judovske kulturne dediščine – Sinagoga Maribor: 2018.) s pripadajućom bibliografijom. Vidi i Beit Hatfutsot: <https://dbs.bh.org.il/familyname/morpurgo> (pregledano 20. svibnja 2019.).
- 27 Francesca Bregoli, „The Jews of Italy (1650-1815)“ *The Cambridge History of Judaism*, sv. 7: *The Early Modern World*, ur. Jonathan Karp i Adam Sutcliffe (Cambridge University Press, 2017.), 864-893; 869-870. Bregoli ovdje koristi termin *nationes* za Židove, ali i za različite skupine Židova, npr. *Levantini* su jedna, a *Ponentini* druga.
- 28 Bregoli, „The Jews of Italy (1650-1815)“, 864-893; 869-870. Za širi kontekst židovske uloge na Mediteranu u osamnaestom stoljeću vidi i: Francesca Bregoli, *Mediterranean Enlightenment: Livornese Jews, Tuscan Culture, and Eighteenth-Century Reform* (Stanford University Press: 2014.) i Francesca Bregoli, „The Jews of Livorno and its *Nazione Ebraica* in the Eighteenth Century: Economic Utility and Political Reforms“, *Quest. Issues in Contemporary Jewish History. Journal of Fondazione CDEC* 2 (2011), 45-68. Više o Židovima na Mediteranu u ovom razdoblju u kontekstu fenomenološkog termina *Port Jew*: David Sorkin, „The Port Jew: Notes toward a Social Type“, *Journal of Jewish Studies* 20 (1999), 87-97; Lois C. Dubin, „Researching Port Jews and Port Jewries“, *Jewish Culture and History*, 4:2 (2001), 47-58; Lois C. Dubin, *The Port Jews of Habsburg Trieste: Absolutist Politics and Enlightenment Culture* – Stanford Studies in Jewish History and Culture (Stanford University Press: 2011.); *Jews and Port Cities: 1590-1990 – Commerce, Community and Cosmopolitanism*, ur. David Cesarani i Gemma Romain (Valentine Mitchell: 2006.) i *Port Jews: Jewish Communities in Cosmopolitan Maritime Trading Centres, 1550-1950* (Parkes-Wiener Series on Jewish Studies), ur. David Cesarani (Routledge: 2014.). Inovativan pristup vezano za ulogu Židova u ranom novom i novom vijeku na Mediteranu dali su David Sorkin, *Jewish Emancipation: A History Across Five Centuries* (Princeton University Press: 2019.) u poglavlju „Merchant Colonies“, 17-33 te Francesca Trivellato, *The Familiarity of Strangers: The Sephardic Diaspora, Livorno, and Cross-Cultural Trade in the Early Modern Period* (Yale University Press: 2012.) i Francesca Trivellato, „The Port Jews of Livorno and their Global Networks of Trade in the Early Modern Period“, *Jewish Culture and History*, 7:1 (2004), 31-48.
- 29 O problematici uloge Židova u trgovini žitaricama u osamnaestom stoljeću Naida-Michal Brandl, Zrinka Podhraški Čizmek i Piergabriele Mancuso izložili su podatke nađene u *Regestima* u prezentaciji „Jewish Presence in the Maritime Trade of Grain during the 18th Century in the Adriatic Sea from the Croatian Maritime Regesta, vols. I-III.“ na 22nd *European Business History Association Annual*

„1796.25.IV, Ancona – Trabaccolo del paron Jakov Dunković di Gaudencije di Cres proveniente da Trieste con 800 st. di frumento per i Fratelli Marpurgo. Il 26.IV licenziato vuoto per l'Istria. Tassa: l s.“³⁰

Nalazimo njihovu robu kako stiže iz raznih mediteranskih luka kao što su Izmir i Solun pogotovo vezano uz valoneju i vosak.³¹

Marpurgo i Morpurgo su, dakle, dobrim dijelom trgovci te njima roba stiže u Anconu s različitih jadranskih luka kao što su Venecija, Trst, Rijeka, Dubrovnik, Bar, Büne, Drač te u još većem broju iz prometnih mediteranskih luka kao što su Izmir, Mitilini, Kandija (na Kreti), Solun, Carigrad/Istanbul, Patras na Levantu. U Anconu uvoze tkanine, vunu, kožu i *valloneu*, vosak, duhan, razne metale, začine i žitarice. Morpurgo koji rade s lukama izvan Jadrana su špediteri i organiziraju prijem robe kao što su šećer, kava i konzervirana riba (iz Londona, Fallmoutha, Exona, Marseillesa, Amsterdama) te papir (iz Livorna). Ponekada isto poduzeće ima dvojni špeditersku i trgovačku ulogu kao što je i ranije prikazano u tablici 2, *Analiza uloga Židova u RMC I-II*, a vidljivo je i u dokumentu koji slijedi:

„1764.10.I, M.V., Ancona – Nave inglese „Il Pacchetto di Danziga“, capit. George Horsley (Norslin!), proveniente da Londra e Falmouth con 450 botti di salacche, 500 panetti di piombo, retaggi e stagni (?) per gli Eredi Morpurgo; altra partita di piombi diretta a Trieste. Raccomandata ai medesimi Morpurgo.“³²

Drugi pak dokument svjedoči o jednom (od sveukupno osam slučajeva) u kojima se obitelj Morpurgo bavi špediterskim poslom:

„1797.7.IV, Ancona – Brigantino veneto „Il Padre di Famiglia“ comandato dal capit. Stjepan di Benedikt Đuro (in orig. Giuro) proveniente da Trieste con 25 pani di piombo, 240 botti di catrame e 100 ballotti di lino, raccomandato ai Fratelli Morpurgo. Viaggio per 5 giorni.“³³

Za njima nalazimo 37 spomena o obitelji Vitali. Vitali je talijanski prijevod hebrejske riječi *haim*, što znači život. Prema bazi podataka *Bet Hatfucota*, riječ je o varijanti prezimena Vital, s Iberskog poluotoka, a dolazi izvorno od latinske imenice *vita* to jest

---

Congress (EBHA) – Ancona, održanom 2018. unutar panela *Session A3: A Maritime Market: Jewish Enterprises and Grain Trade in Early Modern Europe*. Na panelu su Maria Stella Rollandi i Andrea Zanini sa Sveučilišta u Genovi, u svom izlaganju „The minor role played by the Jewish community in the grain trade in Genoa during the eighteenth century: An explanation“ iz druge angolacije i dokumenata došli do vrlo sličnih rezultata i zaključaka za osamnaesto stoljeće.

30 RMC II, 4642, ASV, CSM, busta 842, Lib. II, lett. G.

31 RMC II, 4068, uvoz iz Soluna te 4091 uvoz iz Izmira; 4374, 4616 se odnose na uvoz iz Senja; 4369, 4473, 4600, 4601, 4602, 4620, 4642 opisuju količinu uvoza pšenice iz Trsta.

32 RMC II, 6796, ASV, CSM, busta 619, Lettere dei Consoli, Ancona, 1761-1765 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

33 RMC II, 2133, Archivio di Stato di Ancona (ASA), Archivio Comunale di Ancona (ACA), busta 1830, Ufficio Sanità: Legni approdati nel Porto nel 1797, (AC, III, 464).

život.³⁴ Među pripadnicima obitelji Vitali u RMC I-II najčešće se pojavljuje Josef (19 puta – jednom zapisan kao Joseph), 15 se puta pojavljuje Josef Vita, dva puta Vita a jednom bez imena, kao da je pisaru bilo nepotrebno napisati ime jer je bilo „poznato“.³⁵ Kako nemamo ime oca nismo sigurni radi li se o istoj osobi, iako iz dokumenata vidimo da se znaju pojavljivati u registru vezano uz isti brod, s jednom robom za Josefa Vitalia, a drugom robom za Josefa Vita Vitalia što bi upućivalo da se ipak radi o dvjema različitim osobama:

„1751.24.II, Ancona – Feluca di Dubrovnik del padrone Jeronim Pušić, proveniente dal detto luogo per diversi con 26 bar. di sardelle; per Josef Vita Vitali 50 pezzi (di) cuoi; per Abram Coen 80 b.le di cuoi, 9 colli di cera; per Abram Baaraffael 20 colli di cera, 28 b.le di cuoi; per Josef Vitali 80 b.le di lana e 4 b.le di pelli di gatti“.³⁶

U navedenom dokumentu je jasno vidljiva „grupacija“ židovskih trgovaca na istom brodu. Vitali se najviše bave uvozom voska (čak 31 uvoz iz Dubrovnika i Rijeke), potom kože i valoneje, samo u 2 navrata prevoze duhan, jednom sapun i jednom kavijar. Najčešće im robu prevoze dubrovački paruni i to na filjugama, rijetko na kojoj tartani ili trabakulu. Među njima se ističu Tommaso Romano (5x), Jeronim Pušić (3x), kap. Matej Franjo Bratić (2x), Luka Bratić (2x), Ivan Palikuća (2x), Ivan Barbarić (2x), Šimun Božović (2x), Antun Kocelj (2x), Luka Šodrnja (1x), Blaž Krilanović (1x), Juraj Paunović (1x), Krsto Jelić (1x), Bernard Bernić (1x). Suraduju dakako i s talijanskim parunima iz Ancone te hrvatskim iz Rijeke i Trsta.

Postoje i 38 spomena o obitelji Baraffael, u raznovrsnim varijantama toga imena: Baaraffael, Baaraffaele, Baaraffaeli, Baraffael i Baraffaele.³⁷ Najviše se spominje Abram (25x), potom Abram David (8x) i Jacob jednom. I u ovom slučaju ne znamo jesu li Abram i Abram David (ili Abram di David?) ista osoba, no ono što je uočljivo je da imamo preko 20 uvoza, što voska, što kože iz Dubrovnika i Splita, posluju s lokalnim dubrovačkim parunima, no isto tako i s ankonitanskim. U narednom dokumentu nailazimo na Abrama Baraffaela kako uvozi svijeeće od loja na istoj filjuzi (paruna Pušića) s ostalim židovskim trgovcima:

„1753.27.II, Ancona – Feluca di Dubrovnik del padrone Jeronim Pušić, proveniente dal detto luogo con 1 c. di coralli per Angelo Venzazio Giamagli; 9 b.le di mandorle per Francesco Rossi; 41 colli di cera per Abram Coen; 151 b.le di lana, 10 b.le di montonine e 4 c. di candele di sevo per Abram Baraffael; 6 bar. di terra da tinta per Salamone Viterbo; 15 b.le di cuoi, 5 colli di cera e 54 b.le di lana per Josef Vita Vitali; 3 c. di candele di sevo per Josef Fermi (!)“.³⁸

34 U popisima talijanskih židovskih prezimena ima ga Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Vitali“. Beit Hatfutsot: <https://dbs.bh.org.il/familyname/vitali> (pregledano 20. svibnja 2019.).

35 Vita dolazi od istog korijena i nosi isto značenje kao i prezime Vitali ili Vitale.

36 RMC II, 5776, ASV, CSM, busta 617, Lettere dei Consoli, Ancona, 1748-1753 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

37 Baaraffael u varijanti Barafael navodi se kao talijansko židovsko prezime u sefardskoj genealoškoj bazi: <http://www.sephardicgen.com/databases/IndexSearchEngine.php?=&offset=33401> (pregledano 20. svibnja 2019.).

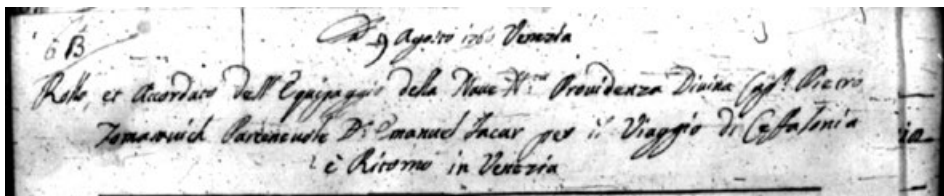
38 RMC II, 5904, ASV, CSM, busta 617, Lettere dei Consoli, Ancona, 1748-1753 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

Obitelj Consolo³⁹ spominje se 25 puta, od čega 14 puta kao trgovci i 12 puta kao agenti/špediteri, kao u primjeru koji se donosi:

„1774.11.VI, Ancona – Nave „Nettuno“ del capit. Jurians Andries, Olandese, venuta da Amsterdam con droghe, pannine, vacchette, piombi, merci diretta ad Ancona e a Trieste, raccomandate a Josef Consolo; alla Cassa: 60 p.“⁴⁰

Nalazimo 23 spomena Emmanuela Jacura.⁴¹ Riječ je o vrlo bogatom *parcenevoleu*, to jest suvlasniku goleme nave (brod veličine 500-800 t) koja se kreće isključivo na relaciji Venecija–Krf ili Venecija–Krf–Kefalonija. Kapetan rečene nave je uvijek Petar Tomašević – tako da je riječ o vrlo dobro uigranoj ekipi.

„1761.23.VII, Venezia – Nave „Provvidenza Divina“, parcen. Emanuel Jacur, comandata dal capit. Petar Tomašević per Kerkyra e Kefallinia.“⁴²

Slika 1. Primjer dokumenta iz 1760. o rečenoj suradnji iz RMC III.⁴³

Obitelj Baroni bilježimo 18 puta: 17 se puta u dokumentima nalazi Girolamo Baroni, koji posluje na relaciji Dubrovnik–Ancona. Bavi se pogotovo uvozom voska i radi isključivo s dubrovačkim parunima (Županović, Romano, Šodrnja, Bratić, Barbarić, Pušić, Kocelj, Jelić, Palikuća, Bernić):

„1750.21.II, Ancona – Feluca di Dubrovnik del padrone Ivan Šodrnja, proveniente dal detto luogo per Girolamo Baroni con 4 colli di cera; per Drašković 2 b. le di caffè; per Giovanni Magli (!) con 50 bar. di salumi; per Coen 40 colli di cera, 188 b.le di lana, 77 b.le di cuoi; per Samuel Cagli 20 colli di cera; per Israel Sonnino 10 colli di cera.“⁴⁴

No ono što je doista interesantno je podatak koji možemo crpsti iz slijedećeg dokumenta gdje se točno vidi, iz pisma konzula Milesia za Veneciju, kakva je realna situacija

39 Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Consolo“. Kao talijansko židovsko prezime navodi ga i online baza *Muzeja židovskog naroda*: <https://dbs.bh.org.il/familyname/consolo> (pregledano 20. svibnja 2019.).

40 RMC II, 3878, ASA, ACA, busta 1894, Entrata dell'Arco Traiano I.V.-31.XII.1774, (AC, ASA, b. V. f. 213).

41 Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Jacur“.

42 RMC I, 2978, ASV, CSM, b. 347, Lib. A, f. 75r (AC 456).

43 RMC III, 3791, ASV, Scuole Piccole San Niccolò dei Marinieri (SSNM), busta 519, Ruoli bastimenti, filza 48, f. 62.

44 RMC II, 5694, ASV, CSM, busta 617, Lettere dei Consoli, Ancona, 1748-1753 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

u Anconi. Osim što u tom gradu ne postoje venecijanski dućani, to jest prodavaonice (osim upravo one Baronia i Forestia iz Verone!), konzul se žali kako kroz konzulat prolaze samo manji brodovi, a veliki jedrenjaci koji dolaze iz Engleske, Nizozemske, Rusije, Marseillesa, Genove, Livorna i osmanskog Levanta „kradu im posao“, dok drugi jadranski jedrenjaci izbjegavaju Anconu makar su venecijanske pristojbe „tanašne“ po staroj uredbi iz 1737. godine.

„1754.9.II, Ancona – Il console Milesi al Magistrato V Savi, responsiva alla lettera del Magistrato del 26 gennaio. In questa Piazza non vi sono case venete di negozio, ad esclusione di quelle dei Baroni e Foresti di Verona che tengono fondaco di telerie ed altri simili generi provenienti dalla Germania. Nell'anno spirato vi sono capitati circa 100 bastimenti grossi di diverse bandiere fra tartane, polacche, checcie, e vascelli, provenienti dall'Inghilterra, Olanda, Moscovia, Marseille, Genova, Livorno e Levante Ottomano, oltre 5 o 6 tartane dulcignotte provenienti dall'Albania e 20 feluche provenienti dallo scalo di Dubrovnik con generi rispettivi dei loro porti. Molti dei bastimenti ritornano vuoti, altri continuano con carichi per le piazze del Mediterraneo con grano, granoturco, seme di lino, zolfo, tartaro, canape ed altre merci. Fra i grandi bastimenti capitano le navi venete, ma in numero ridotto perché la bandiera non è sicura dai corsari. Perciò confluiscono piuttosto bastimenti piccoli con tavole, legna da fuoco e pochi salumi, per 10 più in tempo della Fiera di Senigallia. Vi concorrono anche le londrine delle Isole Ionie con formaggi, lana, cera ed altro. Le barche di Chioggia caricano nel proprio porto merci provenienti dalla Germania, manifatture ed altre merci. I prezzi del Consolato sono „tenuissimi“: per le peotine 5 baiocchi, per trabaccoli da 1 a 10 baiocchi a seconda della loro grandezza; per la nave l zecchino, secondo l'antica ordinanza del 1737.“⁴⁵

Ovaj je dokument jedan od mnogih primjera iz *Hrvatskih pomorskih regesta* koji doista prepričavaju svakodnevnicu Jadrana, probleme o kojima se žale konzuli Veneciji te nam donose slike tadašnjih luka sa svađama, izbjegavanja taksi, orobljavanja gusara, *prove di fortuna* nakon brodoloma i drugo. A u cijeloj toj priči isprepliću se židovski poduzetnici sa svojim poslovima, prvenstveno kao trgovci, potom kao suvlasnici velikih brodova, no isto tako i *negozia*, dakle dućana ili bazara za preprodaju razne vrijedne robe, a daka-ko i kao špediteri pri uvozu robe koja je dolazila i sa prekooceanskih destinacija preko Marseillesa i Livorna u Anconu i Veneciju.

Sljedeća židovska obitelj koju nalazimo je Cagli⁴⁶ sa 9 spomena: sedam se puta spominje Samuel Cagli a dva puta Salamon. Riječ je o trgovcima koji posluju skoro isključivo s Dubrovnikom, s nekoliko ruta Dubrovnik–Ancona. Najčešće uvoze vosak, tkanine i jednom valoneju iz Izmiru. Rade također najčešće s dubrovačkim parunima, s iznimkom jedne pošiljke iz Nizozemske:

„1752.26.I, Ancona – Nave olandese „La Posta d'Ancona“, cap. Caster Mulder proveniente da Amsterdam con carica di l collo di merci, 228 pezzi di legno per Giamagli;

45 RMC II, 6109, ASV, CSM, busta 618, Lettere dei Consoli, Ancona, 1754-1760 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

46 Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Cagli“.

4 balle di pepe e colli di merci per Domenico Maria Paoli; 2 balle di rubbia (rubta!) per Moisè Coen; 17 colli di merci, 12 pacchi di vacchette e 200 pani di piombo per Josef Consolo; 6 balle di merci per Samuel Cagli; il rimanente del carico destinato a Trieste“.⁴⁷

Obitelj se Mondolfo⁴⁸ bilježi 8 puta u nekoliko varijanti prezimena: Mandolfo, Mondolfo i Mondolfi. Isach ili Isac Mondolfo pojavljuje se u šest dokumenata koji prikazuju kako rade s velikim i dalekim *Piazzama* kao što su to Trst, Dubrovnik, Livorno i Civitavecchia, što upućuje da imaju dobre veze s tamošnjim židovskim zajednicama, posebice Livorna i Dubrovnika. Ovisno od kuda su naručivali robu, ona je različita: od tkanine, voska, koža, no i metala te šećera i porculana preko Livorna i Civitavecchie:

„1752.5.IX, Ancona – Nave di Dubrovnik „Immacolata Concezione“, capit. Giovanni Bizzarro, proveniente da Livorno e Civitavecchia con (...); 7 botti di zucchero e 346 caretate di porcellana per Mondolfi.“⁴⁹

Bemporad⁵⁰ se u dokumentima spominju 7 puta: dva puta Samuel, dva puta Tranquillo, jednom Isach a jednom čak i samo poduzeće „Isach e figli“. Posluju kao trgovci s Dubrovnikom od kuda uvoze ponajviše sirovu vunu, svilu, *schiavine* i duhan. Posluju s dubrovačkim parunima na njihovim karakterističnim brzim filjugama, no nalazimo i jedan dokument u kojem vidimo da uvoze vunu i iz Ulcinja čiji je kapetan (*reis*) očito poznat pisarnici jer ga imenuju samo kao Mehmed iz Bune:

„1746.9.X, Ancona – Feluca dulcignotta del reis Mehmed (in orig.: Meemet!), proveniente da Bune con 100 b.le di lana per Isach Bemporad“.⁵¹

Opću imenicu za Židove *Ebbreo* ili *Ebbrei* nalazimo 7 puta: iz dokumenata je vidljivo da ih se točno razlikovalo od pripadnika drugih *nationes* i tako ih se i označavalo. U narednom djeliću dokumenta koji se prenosi nalazimo jednog židovskog trgovca, koji izbjegava plaćanja taksi *Serenissimi* i samu venecijansku luku, te nam dočarava problematike s kojom se susreće konzul Grimani u Draču, među najtežima i samu kugu koja je tijekom 18. stoljeća harala u raznim unutrašnjim područjima te je jedna od odgovornosti konzula bila da paze da se dalje ne širi i da obavještavaju središnjicu kakvo je stanje na terenu:

„1762.26.II M.V., Durres – Il console provvisorio kav. Giuseppe Grimani al Magistrato alla mercanzia. Col firmano saranno liberate le lane sequestrate da un ebreo. Da otto

47 RMC II, 5820, ASV, CSM, busta 617, Lettere dei Consoli, Ancona, 1748-1753 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

48 Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Mondolfo“. Kod autora se navodi samo varijanta Mondolfo, dok u našim dokumentima postoje i varijante Mandolfo i Mondolfi.

49 RMC II, 5876, ASV, CSM, busta 617, Lettere dei Consoli, Ancona, 1748-1753 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

50 Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Bemporad“.

51 RMC II, 5398, ASV, CSM, b. 616, Lettere dei Consoli, Ancona, 1738-1747 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

mesi si trova in questa rada una marciliana con l'ordine di turno di carico. I mercanti si trasferirono al posto con quattro bastimenti: due con decreti ufficiali per il turno e due polacche di ventura. Ma giunti colà, non trovarono le lane liberate e l'ebreo era passato a Costantinopoli. (...) Il mal contagioso continua a diffondersi per tutta l'Albania. Ma Durres e Shkoder (Scutari) ne sono esenti“.⁵²

Također su nam interesantna dva dokumenta koja svjedoče o jednom Židovu koju dolazi iz Konstantinopola jer je dobio *appalto* (ugovor o javnoj nabavi) za kupnju duhana za grad iz kojeg dolazi:

„1778.25.XI, Durres – (Il cancelliere consolare Alessandro Alberghetti al Magistrato alla mercanzia)... Qui si trova un mercante ebreo di Costantinopoli per effettuare una provvista di circa 1.500 balle di tabacco per quell'appalto“.⁵³

Već u sljedećem dokumentu vidimo tog istog „mercante ebreo“ kako unajmljuje jedrenjak za „3.500 piastre con il capit. Antun Milatović da Stoliv“.⁵⁴

Zanimljiv je također dokument koji nam prikazuje jednog drugog Židova, također u ulozi *pubblico sensale* (ugovaratelja u ime države za javnu nabavu) u Papinskoj državi, što govori doista o jednoj ispremeženosti poslovnih odnosa i veza, čak nauštrb Venecije i njezinih financijskih dobitaka, gdje se vidi tko u Rimu dobiva *pubblici appalti* po riječima konzula:

„1748.25.V, Ancona – Il console veneto Francesco Millesi al Magistrato V Savi alla Mercanzia (...). In questi giorni è passato a Roma un Ebreo di Pesaro per procurare l'appalto o la privativa di cordelle e calze di seta, non si sa se per la sola città di Pesaro o per tutto lo Stato d'Urbino (...).“⁵⁵

Kako Židovi tijekom 18. stoljeća nemaju pravo na kupovinu i uživanje vlastitih nekretnina (ali ih mogu unajmljivati), vidimo ih kako se snalaze te svojim obiteljsko-poslovnim mrežama trguju od *Levanta*, preko Jadrana prema *Ponentu* (glavni im je centar u Tirenskom moru Livorno), ugovaraju poslove i s daljnjim lukama izvan Jadrana i Mediterana u ulozi agenata to jest špeditera, no isto tako priskrbuju si važne uloge u državnim *appaltima* (od Konstantinopola do Rima).

Što se tiče obitelji Sonnino⁵⁶ to jest Israela i/ili Israel Raffaela – ona se pojavljuje 7 puta u RMC I-II. Oni posluju s različitim lukama kao što su Dubrovnik i Split unutar Jadrana i Marseilles, Livorno i Messina izvan Jadrana. Bave se uvozom razne vrste robe u Anconu: voska, kože, šećera iz Marseillesa (što očito ukazuje da je riječ o pretovaru robe iz prekooceanskih središta) i čak *orpimenta* iz Splita:

52 RMC I, 1978, ASV, CSM, busta 665, Lettere dei Consoli, Durazzo, s.d.s (pod navedenim datumom).

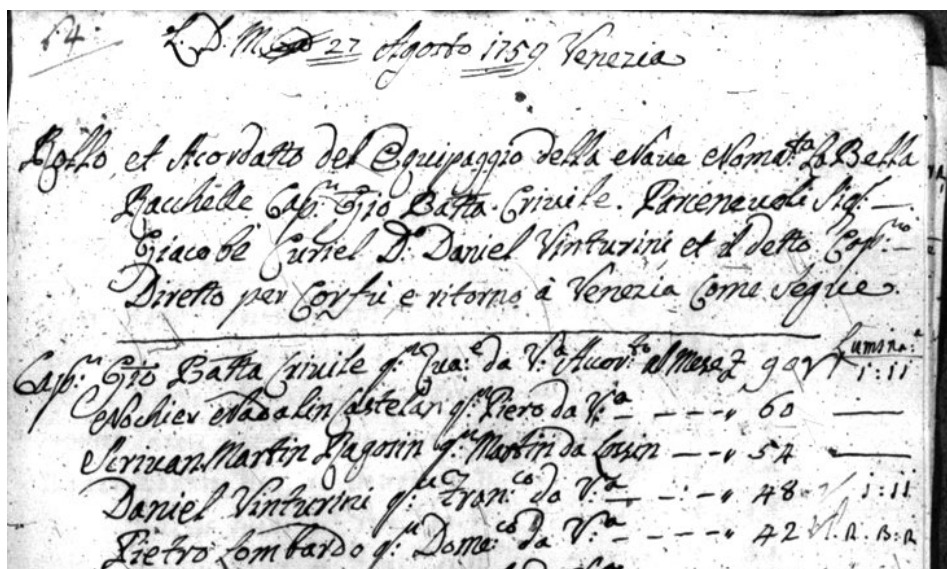
53 RMC I, 2170, ASV, CSM, busta 665, Lettere dei Consoli, Durazzo, num. 160.

54 RMC I, 2171, ASV, CSM, busta 665, Lettere dei Consoli, Durazzo, num. 162.

55 RMC II, 5566, ASV, CSM, busta 617, Lettere dei Consoli, Ancona, 1748-1753 (AC, Fonti micro., n. 3).

56 Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Sonnino“.

„1762.26.IX, Ancona – Barca d'Ancona del padrone Antonio Castelli, proveniente da Split con 68 b.le di pelli di lepre, 72 c.te di orpimento per Israel Raffael Sonnino (in orig.: Sonino!) e 4 colli di cera per Abram David Baraffael“.⁵⁷

Slika 2. Dokument koji zapisuje jednog židovskog suvlasnika broda: Giacobe Curiel,⁵⁸ *parcenevole* velike nave vrlo prepoznatljivog imena „La Bella Racchelle“.⁵⁹

Obitelj Vivante⁶⁰ i njezini predstavnici Emanuel, Leon i Menachen di Leon se spominju 5 puta. Riječ je o vrlo bogatoj obitelji koja u Veneciji ima svoje udijeke u velikim brodovima s karakterističnim židovskim imenima kao što su „Regina Ester“, „Il Cavaliere della Stella d'Oro“ te „La Bella Sara“ koji putuju izvan jadranskih luka te posluju sa Kérkyrom, Páxosom, Trstom s jedne strane te s Amsterdamom i Genovom s druge. Nisu samo *parcenevoli* nego često i vlasnici same robe, to jest drva, metala i ostale razne robe, što govori o njihovoj dodatnoj ekonomskoj moći što je vidljivo iz sljedećeg primjera:

57 RMC II, 6526, ASV, CSM, busta 619, Lettere dei Consoli, Ancona, 1761-1765 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

58 Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Curiel“. Miović, *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*, 105-106.

59 1759.27.VIII, Venezia – Ruolo della nave „La Bella Rachele“ (Racchelle!) del capit. Giovanni Batt. del fu Giovanni Criviglie (Crivile!) da Venezia (90), *parcenevoli* Giacomo (Giacobe) Curiel, Daniele Venturini e lo stesso capitano, diretta a Kerkyra e ritorno a Venezia. Marinai: scrivano Martin del fu Martin Raguzin da Losigno (54), Nikola del fu Ivan Zanetović da Lissa (36), Antun di Antun Lisica (Lissizza!) da Veglia (36), mozzo Ivan di Matija Zanetović da Veglia (22). In tutto 12 membri. Benintrada: 54:8 L. – RMC III, 3719, ASV, Scuole Piccole San Niccolò dei Marinieri (SSNM), busta 519, Ruoli bastimenti, filza 47, f. 64.

60 Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Vivante“. Ovo prezime javlja se i u varijanti Vivanti. Radi se o venecijanskim, kasnije i tršćanskim Židovima, koji su izvorno apulijski i grčki Židovi. Na informaciji o podrijetlu prezimena zahvaljujemo kolegi Piergabrieleu Mancusu.

„1782.16.X, Ancona – Nave „Il Cavaliere della Stella d'Oro“, parcen. e propriet. Leon Vivante, patente num. 245, portata di 245 B.C., comandata dal capit. Gaetano Francesco Bergamin proveniente da Amsterdam e Genova con mercanzie varie per diversi mercanti di Ancona. Il 7.XI congedata per Trieste con il rimanente del carico. Tassa: 2.20 s.“⁶¹

Nalazimo pripadnike obitelji Danon⁶² – trgovce Isacha i Josefa – kako u četiri navrata uvoze u Anconu iz Splita vosak i kožu te posluju isključivo s talijanskim, to jest ankonitanskim parunima kao što vidimo u dokumentu u prilogu:

„1764.12.XI, Ancona – Barca d'Ancona del padrone Antonio Castelli, proveniente da Split con 14 colli di cera gialla per Isach Danon.“⁶³

Ostalih 15 spomena židovskih prezimena u RMC I-II pojavljuju se 1 do 3 puta. Tako nalazimo tri člana obitelji Campos ili Campus⁶⁴ (Isach, Salamon i Samuel) koji se bave uvozom voska iz Dubrovnika u Anconu te trguju samo s dubrovačkim parunima Pušić, Jelić i Pacassi kao u primjeru što se iznosi:

„1753.26.VI, Ancona – Tartanella di Dubrovnik del padrone Krsto Jelić, proveniente dal detto luogo con 153 b.le di cuoi, 32 colli di cera per Moisè di Raffaele Coen; 5 colli di cera per Salamon Campos; 84 b.le di lana, 36 b.le di cuoi, 19 b.le di cordovani e 98 schiavine per Abram Baraffael.“⁶⁵

Levi⁶⁶ je zabilježen u RMC I-II samo 3 puta. Levi je, uz Coena, jedno od češćih prezimena u židovskom svijetu. Dolazi od osobnog imena Levi, trećeg sina Jakova odnosno Israela i Lee. Potomci Levija po muškoj liniji, *leviti*, bili su poslužitelji u Hramu u Jeruzalemu i, kao i kod primjera Coen, nisu svi nositelji imena Levi potomci *levita*, niti su svi *leviti* oni koji nose prezime Levi. U RMC ih nalazimo zabilježene kao Benedetto Vita Levi (trgovac šećerom) i Levi del Banco Ebreo (*parcenevoli*, to jest suvlasnici brodova u prijevozu žitarica). Interesantan je dokument iz kojeg je vidljivo da su bili žrtvom tripolitskih pirata i to ispred Kavlakija to jest Drača i opljačkani, među ostalom, za 1.050 cekina:

„1706.11.III, Kotor – È giunta a Kotor da Durres la marciliana del paron Domenico Murer per ragioni sanitarie. Il 20 corr., trovandosi nelle acque di Kavlaki in vicinanza di

61 RMC I, 3674, ASV, CSM, b. 842, Lib. I.

62 Schaerf ne navodi prezime Danon u popisu talijanskih židovskih obitelji. O obitelji Danon u Dubrovniku vidi Miović, *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*, 107-109.

63 RMC II, 6782, ASV, CSM, busta 619, Lettere dei Consoli, Ancona, 1761-1765 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

64 Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Campos“.

65 RMC II, 5932, ASV, CSM, busta 617, Lettere dei Consoli, Ancona, 1748-1753 (AC, Fonti microfilm., n. 3); o grupiranju židovskih trgovaca je već bilo ranije riječi.

66 Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Levi“. Kod autora je prezime Levi zapisano u Italiji u različitim varijantama i u različitim dvostrukim prezimenima, dok se u našim dokumentima pojavljuje samo Levi. Više o samom prezimenu: Beit Hatfutsot: <https://dbs.bh.org.il/familyname/levi> (pregledano 20. svibnja 2019.).

Durazzo con la sua marciliana „S. Elena“, parcen. Levi del Banco Ebreo è stato predato da un petaccio tripolino. Era partito l'8 del mese passato da Venezia per Durres per caricare frumento. I Tripolini portarono via due balle di panni e un gruppo di 1.050 zecchini, lasciando solo 12 balle di panni e tre cassoni di vetri, proprietà dei mercanti durazzini“. ⁶⁷

Isac i Salamon Pardo⁶⁸ se pojavljuju u dokumentima samo tri puta, kao trgovci koji rade na relaciji Dubrovnik–Ancona: posluju isključivo s dobro poznatim dubrovačkim paronom Tommasom Romanom, a bave se uvozom voska, kože i koralja. ⁶⁹

Salamon Viterbo⁷⁰ se spominje jednom, a samo prezime u još dva navrata, bez daljnjih objašnjenja, kao da su pisarima u kancelariji u Anconi dobro poznati trgovci te smatraju da nije potrebno posebno imenovati ih imenom. Iz Dubrovnika uvoze vosak, koža te „terra da tinta“. ⁷¹

Postoje i prezimena koja se spominju svega po dva puta: to su pripadnici obitelji Costantini, koja najvjerojatnije potječe iz Ancone i pripada sloju uspješnih poduzetnika, koji stvaraju različite komercijalne mreže, od lokalnog do međunarodnog značaja. ⁷² Imamo dva Abrama, no nije jasno da li se radi o istoj osobi s obzirom da je jedan trgovac u Anconi 1754. robom (*rascia*) iz Dubrovnika, dok je drugi agent za brod koji stiže iz Exona dvadeset godina kasnije:

„1774.21.IX, Ancona – Brigantino „Il Pacchetto d'Ancona“ del capit. Joseph Mortimer, Inglese, venuto da Exon con merci varie dirette ad Ancona e Trieste; raccomandato ad Abram Costantini; alla Cassa: 60 p.“. ⁷³

Josef i Lazzaro Fermi se spominju svaki samo jednom: riječ je o trgovcima koji uvoze u Anconu iz Dubrovnika vosak ili „candele di sevo“ (dakle svijeće od loja), koristeći se filjugom dubrovačkog paruna Jeronima Pušića i to u istoj 1753. godini. No ono što je interesantno u dokumentu koji se iznosi je raznolikost robe i trgovaca na rečenom jedrenjaku: ⁷⁴

„1753.20.VII, Ancona – Feluca di Dubrovnik del padrone Jeronim Pušić (in orig.: Posich!), proveniente dal detto luogo con 40 colli di cera, 7 b.le di pelli di gatto e 5 b.le di schiavine per Juraj Dorić; 22 colli di cera per Luka Janović; 18 colli di cera, 10 b.le di schiavine, 2 b.le di pelli di gatto per Stjepan Janović; 27 b.le di cordovani, 7 b.le di schiavine e 2 colli di cera per Roio (!) Tolimin (?); 12 colli di cera per Lazzaro Fermi; 2

67 RMC I, 1010, ASV, CSM, busta 102 N.S., Navi estere, 11.III.1706.

68 Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Pardo“.

69 Vidi u RMC II, 5659, 5736 i 5786.

70 Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Viterbo“.

71 Vidi u RMC II, 5834, 5904 i 5981.

72 Bregoli, „The Jews of Italy (1650-1815)“, 869-870. Usp. Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Costantini“.

73 RMC II, 3889, ASA, ACA, busta 1894, Entrata dell'Arco Traiano 1.V.-31.XII.1774, f. 222 (AC, ASA, b. V, f. 222).

74 Vidi RMC II, 5904 i 5940.

colli di cera per Lucerna (?); 1 collo di cera per Isach Campos; 52 colli di cera e 24 b.le di cuoi per ... (coperto da una macchia); 2 colli di cera per Girolamo Baroni e 5 colli di cera per Abram Baraffael.⁷⁵

Obitelj Lucerna se pojavljuje samo dva puta: trguju voskom i *cordovanima* iz Dubrovnika za Anconu – jednom se spominje samo prezime dok u dokumentu koji slijedi Samuel:

„1752.6.VII, Ancona – Feluca di Dubrovnik del padrone Cristoforo Pacassi, proveniente dal detto luogo con 1.885 pezzi di cuoi per Angelo Venanzio Giamagli; 28 colli di cera per Abram Coen, 7 colli di cera per Samuel Campus (Campo!), 20 colli di cera 1 b.la di cordovani per Samuel Lucerna (!); 155 sacchi vuoti per Abram Baraffael.“⁷⁶

Zadnji, no ne i manje važni, su pojedinci koji su spomenuti samo jednom u prva dva sveska *Hrvatskih pomorskih regesta*; među njima su Jacob i Zaccaria Banchieri, trgovci u Anconi koji prevoze vunu iz Dubrovnika, no njihovo ime upućuje da se bave i drugim poslovima:

„1739.10.IV – Feluca di Dubrovnik del padrone Luka Srgota (in orig.: Sargotta!), proveniente dal detto luogo con 4 colli di cera per Juraj Božidar (in orig.: Bosdari!) 18 colli di cera e 48 balle di lana per Juraj Drašković, 13 balle di pellami e 1 balla di pastieri per Marco Albanese; 64 colli di cera e 13 barili di caviale per Moisè di Raffaele Coen; 4 colli di cera e 20 balle di lana per Jacob e Zaccaria Banchieri e 1 collo di cera per Salamon Cagli.“⁷⁷

Josef Cohen Tanugi je trgovac iz židovske zajednice u Livornu, koji posluje s Dubrovnikom i uvozi karakteristične proizvode iz dubrovačkog zaleđa: kožu, vosak, svilu i vunu. Ono što je interesantno iz dokumenta koji slijedi jest da je u fondu *Cinque Savi alla Mercanzia* u Veneciji nađeno pismo venecijanskog konzula iz Livorna koji obavještava svoju magistraturu o vremenima putovanja dubrovačke pulake od Tunisa do Gaete, potom do Pianose i napokon do Livorna – vrlo interesantan orijentir i sličica tadašnjeg života na Mediteranu:

„1765.20.XII, Livorno – Polacca „La Benvenuta Immacolata Concezione“, capit. Petar Skurić (in orig.: Scurich!), Raguseo, proveniente da Tunisi in 15 giorni, da Gaeta in 7 e dalla Pianosa in 3 giorni, con cuoia salate, cera, seta, lana ed altro per Josef Coen Tanugi, raccomandata a Tommaso Ballani.“⁷⁸

75 RMC II, 5940, ASV, CSM, busta 617, Lettere dei Consoli, Ancona, 1748-1753 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

76 RMC II, 5851, ASV, CSM, busta 617, Lettere dei Consoli, Ancona, 1748-1753 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

77 RMC II, 4670, ASV, CSM, busta 616, Lettere dei Consoli, Ancona, 1738-1747 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

78 RMC II, 6884, ASV, CSM, busta 619, Lettere dei Consoli Ancona, 1761-1765 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

Josef Ditallevo spominje se samo jednom u pismu konzula iz Ancone „ai Cinque Savi alla Mercanzia“: uvozi vunu i vosak iz Dubrovnika. Što se tiče njegovog imena ne postoji sigurnost koja je bila izvorna varijanta imena (Diotallevi? Ditallevi?),⁷⁹ jer kao što je vidljivo iz narednog dokumenta, gdje ga nalazimo zajedno sa Girolamom Baroniem, Moisèom Coenom i Tranquillom Bemporadom, i sam Čolak pri transkripciji je ostavio upitnik kao znak nedoumice:

„1749.21.II, Ancona – Feluca di Dubrovnik del padrone Antun Županović (in orig.: Giupanovich!), proveniente dal detto luogo con 4 colli di cera, 25 b.le di lana e 222 pezzi di cuoia per Angelo Venanzio Giamagli, 4 colli di cera e 30 sacchi di lana per Claudio Renoli; 148 pezzi di cuoia per Jeronim Drašković, 25 sacchi di lana per Girolamo Baroni, 50 colli di cera e 360 pezzi di cuoi per Moisè Coen, 66 sacchi di lana e 8 colli di cera per Josef Ditallevo (?), 43 sacchi di lana per Tranquillo Bemporad“.⁸⁰

Jacob Vita Pacifico⁸¹ se pojavljuje samo jednom kao bogati vlasnik robe koji šalje iz Ancone za Barcelonu konoplje, zečje kože i duhan na brigantinu venecijanske zastave:

„1797.8.IV, Ancona – Il brigantino „Il Piccolo Alessandro Fortunato“ comandato dal capit. Marko Nikolić, band. veneta, partito dal Porto per Barcellona con 433 rubbia di grano, 379 b.le di canape, 8 b.le di pelli di lepre 31 b.le di tabacco, carico di Jacob Vita Pacifico.“⁸²

Mosè Raffael⁸³ bio je trgovac u Anconi, koji se samo jednom spominje kako uvozi vosak iz Dubrovnika:

„1749.8.VII, Ancona – Feluca di Dubrovnik del padrone Francesco Ricci (in orig.: Ricchi!), proveniente dal detto luogo con 32 colli di cera per Mosè Raffael“.⁸⁴

Interesantan nam je sljedeći dokument koji svjedoči o suradnji dva židovska poduzetnika, Giuseppea Trevesa suvlasnika broda (*parcenevole*) i robe koja se prevozi, te trgovca „ebrea Morpurga“ u Anconi:

79 Ditallevo dolazi od talijanske lokucije „Dio ti allevi“ što znači „neka te Bog odgoji/digne na noge“ što je bilo uobičajeno ime za „*trovattelle*“ dakle napuštenu djecu, kao znak dobrih želja za njihovu budućnost. Vidi Luigi Botta, *Questa fanciulla a riceuto l'acqua – Infanti „esposti“ a Savigliano nell'800* (Savigliano: Edizioni Cristoforo Beggiani, 2013.) i Marzio Barbagli i David I. Kertze, *Storia della famiglia in Europa: Dal Cinquecento alla Rivoluzione francese* (Rim: GLF Editori Laterza, 2002.).

80 RMC II, 5640, ASV, CSM, busta 617, Lettere dei Consoli, Ancona, 1748-1753 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

81 Schaerf u svojoj *I cognomi degli ebrei in Italia*, ne spominje prezime Pacifico, ali spominje Pacifici. Radi li se o varijanti istog prezimena ili sasvim drugom prezimenu, u ovoj fazi istraživanja nije jasno.

82 RMC II, 2134, ASA, ACA, busta 1830, Ufficio Sanità: legni approdati nel Porto nel 1797 (AC, ASA, III, 466).

83 Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Raffael“.

84 RMC II, 5662, ASV, CSM, busta 617, Lettere dei Consoli, Ancona, 1748-1753 (AC, Fonti microfilm., n.3).

„1789.21.II, Ancona – Brigantino „Il Veloce“, parcen. e propriet. Giuseppe Treves del fu Emanuele, patente del 2.II.1788, portata di 175 B.C., comandato dal capit. Ivan Taraboća proveniente da Venezia vuoto per caricare canapa e frumento per conto del detto Treves da spedire a Genova. Il 4.IV licenziato per Genova con 730 rubbia di frumento caricato dall'ebreo Morpurgo. Tassa: consolare su 195 B.C. 46.15 L, cancelleria 22 L, in tutto 68.15 L.“⁸⁵

Giuseppe Treves pok. Emanuelea, samo se jednom spominje u *Regestima*: riječ je o očito bogatom poduzetniku, financijski sposobnom imati udio (*pars*) u brodu i biti ujedno i vlasnikom konoplja i pšenice koja se iz Ancone prevozi dalje za Genovu. Prezime Treves označava toponim odakle su došli pripadnici ove talijanske židovske obitelji. Moguće je da je riječ o više toponima: Troyes, Treves ili Trevou(x) u Francuskoj, Trier u Njemačkoj (koji se na francuskom također naziva Troyes) i Treviso u Italiji.⁸⁶

Tranquillo Volterra⁸⁷ također se pojavljuje samo jednom u RMC I-II kao trgovac koji djeluje u Anconi i uvozi vunu iz Dubrovnika na filjuzi poznatog paruna Antuna Franja Bratića (koji također ima udjela u robi) zajedno s drugim trgovcima:

„1752.1.III, Ancona – Feluca di Dubrovnik del padrone Antun Franjo Bratić, proveniente dal detto luogo con 1 collo di caffè per Angelo Venzazio Giamagli; 5 colli di cera per Girolamo Baroni; 3 b.le di sola (!) per Domenico Bandieri; 12 bar. di salumi per Francesco Rossi; 8 bar. di salumi per Saverio Zazzini; 100 b.le di lana per Tranquillo Volterra; 55 b.le di lana, 2 b.le di lino, 1 collo di cera e 2 c. di candele di sevo per Abram Baraffael; 12 colli di cera per Abram Coen; 250 staia di orzo per gli Eredi Morpurgo o per lo stesso padrone della feluca.“⁸⁸

U zadnjem dokumentu koji se ovdje prikazuje pojavljuje se Isach Zenon: trgovac koji očito živi i posluje u Anconi te uvozi vosak iz Splita, čija je skala također u ovom stoljeću bila vrlo aktivna u pomorskom trgovačkom prometu:

„1764.7.VI, Ancona – Barca d'Ancona del padrone Giuseppe Fontana, proveniente da Split con 64 colli di cera per Isach Zenon.“⁸⁹

85 RMC I, 3839, ASV, CSM, busta 842, Lib. I.

86 Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Treves“; Alexander Beider, „Italian Jewish Surnames with Non-Trivial Etymology“, *Avotaynu*, XXXV:3 (2019), 23-28, (Treves, str. 23-24); Beit Hatfutsot: <https://dbs.bh.org.il/familynome/treves> (pregledano 20. svibnja 2019.). Obitelj Treves je u osamnaestom stoljeću, prema Bregoli, venecijanska. Vidi Bregoli, „The Jews of Italy (1650-1815)“, 870.

87 Schaerf, *I cognomi degli ebrei in Italia*, „Volterra“.

88 RMC II, 5824, ASV, CSM, busta 617, Lettere dei Consoli, Ancona, 1748-1753 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

89 RMC II, 6732, ASV, CSM, busta 619, Lettere dei Consoli, Ancona, 1761-1765 (AC, Fonti microfilm., n. 3).

Br.	Varijante prezimena	Grupirana prezimena
1	Baaraffael	Baraffael
	Baaraffaele	
	Baaraffaeli	
	Baraffael	
	Baraffaele	
2	Banchieri	Banchieri
3	Baroni	Baroni
4	Bemporad	Bemporad
5	Cagli	Cagli
6	Campos	Campos
	Campus	
7	Coen	Coen
8	Coen Tanugi	Coen Tanugi
9	Consoli	Consolo
	Consolo	
10	Costantini	Costantini
11	Danon	Danon
12	Ditallevo	Ditallevo
13	Ebreo	Ebreo
14	Fermi	Fermi
15	Jacur	Jacur
16	Levi	Levi
17	Lucerna	Lucerna
18	Mandolfo	Mondolfo/i
	Mondolfi	
	Mondolfo	
19	Marpurgo	Morpurgo
	Morpurgo	
20	Pacifico	Pacifico
21	Pardo	Pardo
22	Raffael	Raffael
23	Sonnini	Sonnino
	Sonnino	
24	Treves	Treves
25	Vitali	Vitali
26	Viterbo	Viterbo
27	Vivante	Vivante
28	Volterra	Volterra
29	Zenon	Zenon
29	Prezimena sveukupno	

Tablica 3. Židovska prezimena u različitim varijantama iz RMC I-II

Br. obitelji	Prezime	Ime / poduzeće	Br.
1	Baraffael	Abram	25
		Jacob	1
		Abram David	8
		-	4
		TOT	38
2	Banchieri	Jacob e Zaccaria	1
		TOT	1
3	Baroni	Girolamo	17
		-	1
		TOT	18
4	Bemporad	Bemporad Isach e figli	1
		Isach	1
		Samuel	2
		Tranquillo	2
		-	1
		TOT	7
5	Cagli	Salamon	2
		Samuel	7
		TOT	9
6	Campos	Isach	1
		Salamon	1
		Samuel	1
		TOT	3
7	Coen	Abram	24
		David	1
		Felice	1
		Felice di Abram	2
		Moisè	54
		Moisè di Raffaele	10
		Raffael	1
		-	1
		TOT	94
8	Coen Tanugi	Josef	1
		TOT	1
9	Consolo	Josef	24
		-	1
		TOT	25
10	Costantini	Abram	2
		TOT	2
11	Danon	Isach	3
		Josef	1
		TOT	4
12	Ditallevo	Josef	1
		TOT	1
13	Ebreo	ebreo/ebrei	7
		TOT	7
14	Fermi	Josef	1
		Lazzaro	1
		TOT	2

Br. obitelji	Prezime	Ime / poduzeće	Br.
15	Jacur	Emanuel	23
		TOT	23
16	Levi	Benedetto Vita	1
		Banco Ebreo	2
		TOT	3
17	Lucerna	Samuel	1
		-	1
		TOT	2
18	Mandolfo/i	Isach	6
		-	2
		TOT	8
19	Morpurgo	Eredi Sanson Marpurgo	10
		Fratelli Marpurgo	1
		Ebreo	1
		subtot Marpurgo	12
		Eredi Morpurgo	23
		Eredi Sanson Morpurgo	15
		Fratelli Morpurgo	1
		subtot Morpurgo	39
20	Pacifico	Jacob Vita	1
		TOT	1
21	Pardo	Isac	2
		Salamon	1
22	Raffael	TOT	3
		Mosè	1
23	Sonnino	TOT	1
		Israel Raffael	2
		Israel	4
		-	1
24	Treves	TOT	7
		Giuseppe di Emanuele	1
25	Vitali	TOT	1
		Josef	19
		Josef Vita	15
		Vita	2
		-	1
26	Viterbo	TOT	37
		Salamone	1
		-	2
27	Vivante	TOT	3
		Emanuel	3
		Leon	1
		Menachen di Leon	1
28	Volterra	TOT	5
		Tranquillo	1
29	Zenon	TOT	1
		Isach	1
29 obitelji	Sveukupno		359

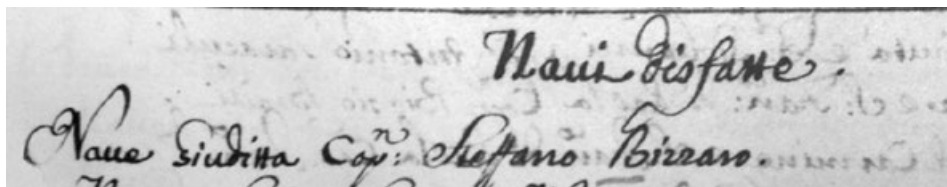
Tablica 4. Sinoptička analiza židovskih prezimena: osoba, poduzeća i zajednica

Svi gore spomenuti pojedinci, obitelji i poduzeća igraju važnu ulogu na Jadranu 18. stoljeća.

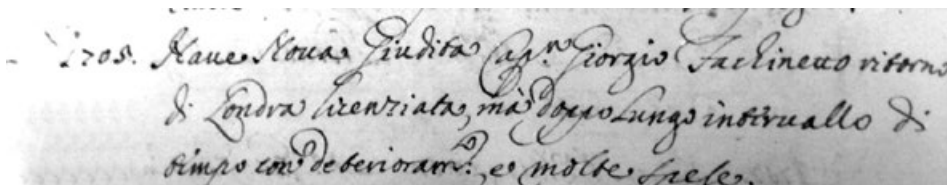
Perspektive

Cjelokupni projekt izdavanja *Hrvatskih pomorskih regesta* tj. *Hrvatskog diplomatičkog pomorskog zbornika / Codex Diplomaticus Maritimus Croatiae* predviđa sveukupno izdavanje oko 100.000 dokumenata u 20 svezaka. U ovom trenutku autorice ovog rada pripremaju četvrti svezak RMC-a, u izdanju Filozofskog fakulteta u Zagrebu s dodatnih 7.000 unosa, tj. oko 4.000 dokumenata. Tijekom rada na ovom svesku veliku pomoć im pružaju povjesničari vezano uz različite nedoumice s kojima se susreću. Stjepan Ćosić sa savjetima vezano uz arhivističku struku; Maria Lucia De Nicolò oko tematika brodova i jadranske svakodnevnice; Piergabriele Mancuso u nedoumicama vezanih uz venecijanski jezik 18. stoljeća i oko vrlo specifičnih termina do kojih je teško doći; Slaven Bertoša, vezano uz onomastiku poglavito sjevernojadranskih kapetana, paruna i mornara te vrlo specifičnih antroponima koji su se kroz stoljeća promijenili, dok su Josip Vrandečić i Marko Trogrlić vrlo vrijedna pomoć oko toponomastike, poglavito Dalmacije i njezinog zaleđa; Mateo Bratanić u promišljanju o daljnjim fazama digitalizacije *Regesta*, upravo zahvaljujući njegovom iskustvu u širem mediteranskom projektu.⁹⁰

Tijekom istraživanja arhivske građe OF Nikole Čolaka u Hrvatskom državnom arhivu, nađeno je više stotina dokumenata vezano uz židovsku povijest iz venecijanskog konzulata u Genovi, koji direktno upućuju na Livorno i potpuno druge obitelji židovskih poduzetnika, koji posluju u Tirenskom moru, Mediteranu i „venecijanskom“ *Ponentu*, a ujedno su u kontaktu i rade sa zajednicama unutar Jadrana i dalje *Levanta*, preko Ancone i drugih jadranskih luka, kao što je vidljivo iz slika u prilogu.

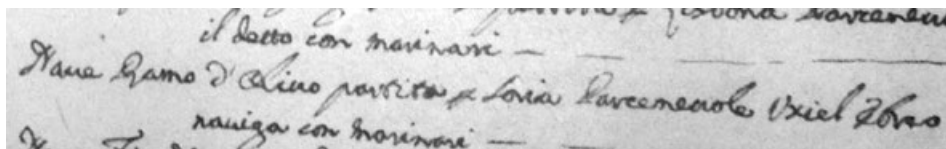

Slika 3. Nave „Giuditta“

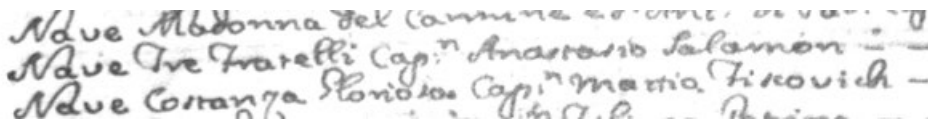

Slika 4. 1705. Nave „Nova Giuditta“

⁹⁰ Vidi opis međunarodnog projekta na kojem sudjeluje i Mateo Bratanić: „Seafaring Lives in Transition“, „Mediterranean Maritime Labour“ and „Shipping, 1850s-1920s“ (SeaLiT), <http://www.sealit-project.eu/> (pregledano 10. svibnja 2019).

Slika 5. Nave „Ramo d'Olio“, parcentevole Uxiel Aaron

Slika 6. Nave „Tre Fratelli“, capitano Anastasio Salamon⁹¹

U planu je rad na petom svesku *Regesta* (RMC V) s daljnjih oko 5.000 dokumenata u narednih pet godina, usporedno s digitaliziranjem već objavljenih svezaka i podizanjem istih u elektronskom formatu na mrežne stranice *Hrvatskih pomorskih regesta*, koje se planiraju otvoriti u narednih nekoliko mjeseci, kako bi se ponudilo hrvatskoj i međunarodnoj znanstvenoj zajednici mogućnost slobodnog pristupa dokumentima koji se tiču bogate jadranske i mediteranske povijesti i plovidbe u kojima se križaju, na izrazito bogat način, multikulturalnost i multireligioznost.

Zaključak

Što se tiče ovog prvog istraživanja o židovskoj prisutnosti u *Hrvatskim pomorskim regestima I-II*, rezultati su doista iznenađujući: izašao je na vidjelo cijeli jedan svijet interakcija između trgovaca, kapetana, paruna raznih *nationesa* i židovskih suvlasnika brodova (*parcenevoli*), špeditera i trgovaca, koji su nevjerojatnom lakoćom, duhovitošću i često lukavošću, uspijevali stvoriti intenzivnu trgovačku mrežu, ne samo unutar Jadrana, nego preko kontakata i dubokih veza, i s cijelim Mediteranom, kao također i s engleskim i nizozemskim lukama u sjevernim morima.

Imena obitelji, koja se najčešće pojavljuju u dokumentima koje ovdje iznosimo po učestalosti prisustva u izvorima su: Coen, Morpurgo, Vitali, Baraffael, Consolo, Jacur, Baroni, Cagli, Mondolfo, Bemporad, Sonnino, Vivante, Danon, Campos, Levi, Pardo, Viterbo, Costantini, Fermi, Lucerna, Coen Tanugi, Ditallevo, Pacifico, Raffael, Treves, Volterra i Zenon. Spominje ih se 359 puta u analiziranim dokumentima, s vrlo zanimljivim detaljima o njihovim životima, o načinima na koje su pokušavali, gdje je to bilo moguće, izbjeći dužnosti koje su imali prema *Dominanti*, kojoj je, u ovom stoljeću, pripadao skoro cijeli jadranski zaljev.

⁹¹ Dokumenti iz venecijanskog konzulata u Genovi, vezani uz pripremu petog sveska RMC-a.

Važno je također naglasiti da su pripadali različitim državama: Republici Veneciji, Austrijskom Carstvu, Dubrovačkoj Republici, Osmanskom Carstvu, Papinskoj državi, Velikom vojvodstvu Toskani i Napuljskom Kraljevstvu.

Riječ je o poslovnim i obiteljskim mrežama, toliko isprepletenima da često iznenađuju današnjeg povjesničara s obzirom da su granice, ne samo između različitih država, nego i između različitih naroda nestajale, stvarajući prilike za kulturnu i jezičnu *koinè*. Upravo će ti trgovački i društveni kontakti, tako živahni i učestali (tjedni, pa čak i dnevni) biti oni koji će dati ritam zajedničkom življenju gdje more, kao po svojevrsnoj osmozi, nije predstavljalo nepropusnu barijeru, već prostor transmigracija ideja, vrijednosti, pisane riječi, novosti, poznatih i čuvenih dobara i robe, pokazujući da upravo zahvaljujući i trgovini, koju su vodili pripadnici židovskih zajednica u evoluciji, Jadran je bio, *de facto*, istinski i u potpunosti *Mare Nostrum* i *mare di mezzo*.

Bibliografija

Arhivska građa

- Čolak, Nikola. *Regesti Marittimi Croati. Settecento. Navigazione nell'Adriatico. Fonti. I vol. / Hrvatski pomorski regesti. Osamnaesto stoljeće. Plovidba na Jadranu. Vrela*, svezak I. Padova: Centro di studi storici croati, 1985.
- Čolak, Nikola. *Regesti Marittimi Croati. Settecento. Navigazione nell'Adriatico. Fonti. II vol. / Hrvatski pomorski regesti. Osamnaesto stoljeće. Plovidba na Jadranu. Vrela*, svezak II. Padova: Centro di studi storici croati, 1993.
- Čolak, Nikola. *Regesti Marittimi Croati. Settecento. Navigazione nell'Adriatico. Fonti. III vol. / Hrvatski pomorski regesti. Osamnaesto stoljeće. Plovidba na Jadranu. Vrela*, svezak III., ur. Zrinka Podhraški Čizmek. Split: Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, 2017.

Članci

- Andreoni, Luca. „Le ‘opulentissime facoltà’ degli ebrei di Ancona. Appunti per un’indagine su commercio, tassazione e litigi tra XVII e XVIII secolo“ u *Ebrei nelle Marche, Fonti e ricerche, Secoli XV-XIX*, ur. Luca Andreoni. Ancona: 2012., 95-110.
- Andreoni, Luca. „Vescovi ed ebrei ad Ancona: una relazione complessa (XVIII secolo)“, u *Giustizia ecclesiastica e società nelle Marche in età moderna*, ur. Vincenzo Lavenia i Diego Pedrini Ancona: 2018., 195-210.
- Beider, Alexander. „Italian Jewish Surnames with Non-Trivial Etymology“, *Avotaynu*, vol. XXXV:3, (2019.), 23-28.
- Bregoli, Francesca. „The Jews of Italy (1650-1815)“ The Cambridge History of Judaism, sv. 7: The Early Modern World, ur. Jonathan Karp i Adam Sutcliffe. Cambridge University Press, 2017., 864-893.
- Bregoli, Francesca. „The Jews of Livorno and its *Nazione Ebraica* in the Eighteen Century: Economic Utility and Political Reforms“. *Quest. Issues in Contemporary Jewish History. Journal of Fondazione CDEC* 2 (2011), 45-68.

- Dubin, Lois. „Researching Port Jews and Port Jewries“. *Jewish Culture and History*, 4:2 (2001), 47–58.
- Sorkin, David. „The Port Jew: Notes toward a Social Type“. *Journal of Jewish Studies* 20 (1999), 87–97.
- Stow Kenneth. „Equality under law, the confessional state, and emancipation: the example of the Papal State“. *Jewish History* sv. 25 (2011.), 319–337.
- Trivellato, Francesca. „The Port Jews of Livorno and their Global Networks of Trade in the Early Modern Period“. *Jewish Culture and History*, 7:1 (2004), 31–48.

Monografije

- Barbagli, Marzio i David I. Kertze. *Storia della famiglia in Europa: Dal Cinquecento alla Rivoluzione francese*, Rim: GLF Editori Laterza, 2002.
- Bedrač, Marjetka i Andrea Morpurgo. *The Morpurgos, the descendants of the Maribor Jews*. Maribor: Center judovske kulturne dediščine – Sinagoga Maribor, 2018.
- Botta, Luigi. *Questa fanciula a riceuto l'acqua – Infanti „esposti“ a Savigliano nell'800*. Savigliano: Edizioni Cristoforo Beggiani, 2013.
- Bregoli, Francesca. *Mediterranean Enlightenment: Livornese Jews, Tuscan Culture, and Eighteenth-Century Reform*. Stanford University Press: 2014.
- Caffiero, Marina. *Storia degli ebrei nell'Italia moderna*. Roma: Carocci editore, 2014.
- Calabi, Donatella. *Venice and its Jews: 500 Years Since the Founding of the Ghetto*. Milano: Officina Libraria, 2017.
- Dubin, Lois C. *The Port Jews of Habsburg Trieste: Absolutist Politics and Enlightenment Culture* (Stanford Studies in Jewish History and Culture). Stanford University Press: 2011.
- Israel, Jonathan. *European Jewry in the Age of Mercantilism 1550-1750*. Littman Library of Jewish Civilization: 1997.
- Jews and Port Cities: 1590-1990 – Commerce, Community and Cosmopolitanism*. ur. David Cesarani i Gemma Romain. Vallentine Mitchell: 2006.
- Miović, Vesna. *The Jewish Ghetto in the Dubrovnik Republic (1546-1808)*. Zagreb – Dubrovnik: Institute for Historical Sciences of the Croatian Academy of Sciences and Arts in Dubrovnik, 2005.
- Miović, Vesna. *Židovke u Dubrovačkoj Republici*. Zagreb – Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2013.
- Miović, Vesna. *Židovski rodovi u Dubrovniku (1546-1940)*. Zagreb – Dubrovnik: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, 2017.
- Port Jews: Jewish Communities in Cosmopolitan Maritime Trading Centres, 1550-1950* (Parkes-Wiener Series on Jewish Studies). ur. David Cesarani Routledge: 2014.
- Rice, Stephen V., George Nagy, Thomas A. Nartker. *Optical Character Recognition. An Illustrated Guide to the Frontier*. New York: 1999.
- Schaerf, Samuele. *I cognomi degli ebrei in Italia. Con un'appendice su le famiglie nobili ebee in Italia*. Firenze: 1925.
- Sorkin, David. *Jewish Emancipation: A History Across Five Centuries*. Princeton University Press: 2019.
- Trivellato, Francesca. *The Familiarity of Strangers: The Sephardic Diaspora, Livorno, and Cross-Cultural Trade in the Early Modern Period*. Yale University Press: 2012.

Weiss, Nelly. *The Origin of Jewish Family Names: Morphology and History*. Bern-Berlin-Bru-xelles-Frankfurt-New York-Beč: Lang, 2002.

Disertacije

Kusin, Igor. *Antroponimija zagrebačkih Židova od početka XIX. st. do Drugog svjetskog rata*, neobjavljena doktorska disertacija, Zagreb: 2019.

Podhraški Čizmek, Zrinka. *Hodočašća i hodočasnici u Loreto i Asiz u Hrvatskim pomorskim registima 18. stoljeća: Antropološka hermeneutika vjerskih putovanja*. Split: obranjena dok-torska disertacija, 2018. <https://dr.nsk.hr/islandora/object/ffst%3A2265>

Enciklopedije

Enciclopedia Treccani: <http://www.treccani.it>

Hrvatska enciklopedija: <http://www.enciklopedija.hr>

Ostalo

Bertoša, Slaven. „Nikola Čolak, Regesti marittimi croati / Hrvatski pomorski regesti – , sv. III, a cura di / uredila Zrinka Podhraški Čizmek, Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta u Splitu, Split, 2017., 687 str.“ *Problemi sjevernog Jadrana*, 17 (2018), 79-81.

Čoralić, Lovorka. „Nikola Čolak, Regesti Marittimi Croati / Hrvatski pomorski regesti, sv. III., a cura / uredila Zrinka Podhraški Čizmek, Split: Odsjek za povijest Filozofskoga fa-kulteta Sveučilišta u Splitu, 2017, 688 stranica“, *Povijesni prilozi*, 56 (2019), 333-335.

Kolanović, Josip. „Nikola Čolak, Regesti marittimi Croati, Settecento, I. Parte. Navigazione nell'Adriatico / Hrvatski pomorski regesti, Centro di studi storici Croati Venezia, Fonti, Vol. I, Fonti documentarie, Vol. I / Središnjica za proučavanje hrvatske povijesti Veneci-je, Vrelo, svez. I, Dokumentarna vrelo, svez. I, XII + 647 str.“ *Arhivski vjesnik – Bulletin d'archives* 36 (1993), 255-306.

Kolanović, Josip. „Nikola Čolak, Regesti marittimi croati. Hrvatski pomorski regesti II., Padova 1993. Centro di studi storici Croati Venezia. 866 str.“ *Arhivski vjesnik – Bulletin d'archives* 38 (1995), 245-248.

Brandl, Naida-Mihal, Zrinka Podhraški Čizmek i Gabriele Mancuso. „Jewish Presence in the Maritime Trade of Grain during the 18th Century in the Adriatic Sea from the Croati-an Maritime Regesta, vols. I-III.“. izlaganje na 22nd *European Business History Association Annual Congress (EBHA) – Ancona*: 2018. u sklopu panela *Session A3: A Maritime Mar-ket: Jewish Enterprises and Grain Trade in Early Modern Europe*.

SUMMARY

Jewish merchants, shipowners and forwarders in the Adriatic in the 18th Century from *the Croatian Maritime Regesta*, vol. I-II

The article analyzes the first two volumes of Nikola Čolak's *Croatian Maritime Regesta. The eighteenth century. Sailing within the Adriatic. Sources* (RMC I-II), mapping Jewish presence in the Adriatic during the 18th century. A newly designed methodology was applied to quickly extract required data from such a large and systematic database, i. e. ca. 12,000 documents of the RMC I-II, and to build an additional, more specific database for Jewish topics. The result was 359 mentions of members of 18th century Jewish communities on both Adriatic shores, which represented an integral part in navigation and commerce of the time. Their names, for the first time published in such systematic way, are: Coen, Morpurgo, Vitali, Baraffael, Consolo, Jacur, Baroni, Cagli, Mondolfo, Bemporad, Sonnino, Vivante, Danon, Campos, Levi, Pardo, Viterbo, Costantini, Fermi, Lucerna, Coen Tanugi, Ditallevo, Pacifico, Raffael, Treves, Volterra and Zenon. Here, there are many old families which are mentioned for the first time in these areas. There are also some new surnames that arouse the interest of experts, not only because of newly analyzed documents, but because of further plans to continue publishing *Croatian Maritime Regesta*, revealing new information in many areas, not only in Judaic studies. This article represents an initial contribution to the very broad subject matter that needs the continuation of further publishing of documentary sources of the *Croatian Diplomatic Maritime Corpus / Codex Diplomaticus Maritimus Croatiae*, important not only for Croatian but for international historiography as well.

Keywords: *Croatian Maritime Regesta*; Adriatic; 18th century; Jews; onomastics; merchants; shipowners; forwarders; trade; Mediterranean; *Codex Diplomaticus Maritimus Croatiae*